

AZ
EURÓPAI MONARCHIÁK

RENDSZERES ALAPTÖRVÉNYEIRŐL

TEKINTETTEL EZEK

ALKOTMÁNYTÖRTÉNELMI ELŐZMÉNYEIRE.

SCHVARCZ GYULA

LEV. TAGTÓL.

(Olvastatott a II. oszt. ülésén 1887. január 10.)

BUDAPEST, 1887.

Budapest, 1887. Az Athenaeum r. társ. könyvnyomdája.

Az »alaptörvény« fogalmáról adott meghatározások nagyon csekély tudományos értékkel bírtak egész a legújabb időkig az államtudományi irodalomban. Ne csodálkozzunk ezen,— hisz még az egyes európai államok tüzetes államjogának nyelvén szólva sem bírtak magok az államtudósok sem oly megállapodásra jutni még a múlt század végével, hogy az egyes nemzeti államjogok legelismertebb szaktekintélyei képesek lettek volna a saját nemzeti államjoguk jogtudományi méltatásában véget vetni az e részben nemcsak a különböző államjogi szerzőknél, de még a különböző törvények szövegeiben is mutatkozó ingadozásoknak. Csakis a mióta az oceánon túl az »Egyesült-Államok« alkotmányjogi alaptörvénye — az 1787-diki szeptember 17-dikén szentesített »Constitution« — arra ösztönözte az 1789-diki francia forradalom vezénylő szellemeit, hogy hasonlóan az egész francia állami alkotmány vezérelveit rendszeres egészbe foglalják egybe, mintegy keretül a jövődő organikus törvényhozásának, — csakis az 1791-diki francia »Constitution« létrejötte óta nyert az európai államtudományban az alaptörvény fogalma oly meghatározást, a mely nem enged többé sem az államjogban, sem az államtudományi irodalomban semminemű félreértést. Ma »alaptörvény« alatt oly törvényt érthetünk már csupán, a mely magában foglalja valamely állam alkotmányjogának legfőbb fontosságú tételeit, mintegy irányadásul az összes azontúl létrehozandó törvények szellemére nézve, és a mely törvényt sem eltörölni, sem egészben vagy részben módosítani nem ugyanazon módon van az illető törvényhozó-testület vagy az e célra tüzetesen hivatott alkotmányozó gyűlés — Constituante — jogosítva, a mely módon ugyancsak a rendes törvényhozó testület egyéb törvényeket eltörölni, egészben vagy részben módosítani, hatályon kívül helyezni, felfüggeszteni

szokott törvényerejűleg, hanem oly módon csakis, a minőt maga az illető alaptörvény a kérdés és az állami érdek nagyszerűségéhez képest e részben a saját záradékában előír. Ha az alaptörvény annyira magában foglalja valamely állam alkotmányjogának összes főbb tételeit, hogy ezen alaptörvény mellett, addig, a meddig az érvényben van, ugyanazon államban még egy más vagy több »alaptörvény« a szó ezen értelmében érvényben nem lehet: akkor ezen alaptörvény rendszeres alkotmányjogi alaptörvénynek nevezhető. Jelen értekezésem tárgyát csakis az európai monarchiákban jelenleg érvényben lévő ilyen rendszeres alaptörvények képezik. Miként a fönnebbiekből is érthető, az ily rendszeres alaptörvények csak 1787, illetőleg 1791 óta lépnek bele az európai alkotmánytörténelembe.

Az »Egyesült-Államok« »Constitution«-ja volt az első rendszeres alkotmányjogi alaptörvény, mely-e bolygó fölületén egyáltalán, s az 1791-diki francia alkotmány volt az első rendszeres alkotmányjogi alaptörvény, a mely Európában létrejött. Beszéltek 1787 és 1791 előtt is, sőt irtak is meg lehetős sokat alaptörvényekről: ámde ezek minden voltak inkább csak nem oly, a rendes köztörvénynél nagyobb jelentőséggel fölruházott törvények, a melyek magukban foglalták volna az illető állam adott időpontban érvényben volt alkotmányának összes legfőbb fontosságú tételeit és vezérelveit. Nem is említve az ódon államéletnek egészen másnemű, e tekintetben nem is példázható rokonjelentőségű tüneteit, bátran elmondhatjuk, hogy a történelmi fejlődés még a modern századokból is alig szolgáltat oly jelenségeket, a melyekből valaki arra következtethetett volna, hogy már a XVIII. század vége felé magok az állami törvényhozások fogják ily rendszeres alkotmányjogi alaptörvények megalkotása által háttérbe szorítani a bölcsészek által kidolgozott alkotmányjavaslatokat. Főlebb hátrafelé, a lelkiszegény középkorban még kevésbé lehetett szó hasontörekvésű törvényhozási előzményekről. Az angolok »Magna Chartá«-ja éppen oly távol áll az akkori angol alkotmányjog legfőbb mozzanatainak egybefoglalásától, mint a mi II. Andrásunk »Arany Bullá«-ja; tartalmaz ugyan már mindkettő, s kivált a »Magna Charta«

alapvető alkotmányjogi mozzanatok: ámde ezek mind ott, mind emitt többé-kevésbé fontos, és csakis az akkori időpont követelményeinek kielégítésére szánt hűbérjogi, magánjogi és közszolgálati intézkedések tömkelegébe vannak becsúsztatva. A »Magna Chartá«-ban ott szerepelnek a fegyveres ellenállás megszervezésére hivatott 25 tagú nagy bizottság és a személyes szabadság és tulajdon biztosítékai mellett az alkotmányjog körébe be nem illő dolgok tömegestül.

A mi »Arany Bullánk«-ban pedig az évenként megtartani rendelt országgyűlések, s a várispánok feleletre vonatkoztatása, meg a nádornak állambírói tiszte mellett ott szerepelnek, hasonlóan külön és nem kevésbé nyomatékos szerkezetben, a király vadászebvezetői, sólymászai, a kiknek meghagyatik, hogy ne szálljanak meg a királyi szabad szolgák falvaiban, és a király sertései, a melyekről az mondatik, hogy ne legelhesenek a nemesek erdőiben, az ő rétjeiken az ő engedelmség nélkül. ¹⁾ Lényeges átdolgozásban adta ki II. Andrásunk az 1222-diki »Arany Bullát« 1231-ben, ámde azért ez utóbbinak tartalma még mindig oly távol maradt a magyar államjog akkori legfőbb mozzanatainak rendszeres egybefoglalásától, mint ahogy távol maradtak az angol államjogra nézve azon királyi megerősítő levelek szerkezetei, a melyek az angol népnek 38-szor ismételt kívánságára 38-szor újították és erősítették meg az 1215-diki »Magna Charta« szövegét, Runymede napjától le egész a középkor végéig. ²⁾ Nem is lehetett ez még másként a XIII. században, az akkori közművelődési viszonyokhoz képest. Jóval műveltebb lehetett az a Langton, a ki a Gneist hite szerint a Magna Charta egyes czikkeit valószínűleg megformulázta, a mi 1222-diki és 1231-diki Arany Bullánk szerkesztőjénél, megengedem: ámde mind a Magna Charta, mind az Arany Bulla célját tévesztette volna, ha oly elvont államjogi műnyelven akart volna az akkori Magyarország, meg az akkori Anglia politikai jogokat gyakorló nemzettestéhez szólani, mint a minőt a rendszeres egybefoglalás tekintetei vontak volna szükségkép magok után; hogy céljt érjenek, mellőzhetlenül az akkori viszonyok concret nyelvén

¹⁾ Arany Bulla 15., 22.; hsl. e. Magna Charta. il. hh.

²⁾ Gneist: Verfg és Verw. I., 282. Hsl. ö. Engl. Parl. i. h.

kellott azoknak az akkori nemzethez szólaniok. Hozzá tehetjük, hogy nem is akartak különben sem 1215-ben a papsággal és London város lakosságával szövetkezett angol bárók, sem 1222-ben a magyar rendek olyasmit létrehozni, a minek föladata lett volna az államjog minden követelményét felölelő keretben nyújtani oda az alapot a jövő idők összes törvényhozási fejlődésének. Alig volt közöttök kortárs, a ki, még ha olvasni talált volna is valamit a Solon meg a Valerius Poplicola törvényeiről, még helyesebben ezek túláradozó commentatorairól, föl birt volna emelkedni egy ily gondolat magaslatáig. Nem; ők a XIII. század gyermekei voltak és lehettek is csupán minden izökben: nem lehetett és nem is volt egyéb intentiójok, mint modus vivendit találni szemben a királyi hatalommal, a melyet a körülmények nagyon meggyengítettek.

Hasonló tekintetekből kell megítélni azon aragoniai, különben örökre emlékezetes privilegiumokat — a nagy privilegiumot, meg az unio privilegiumát — is, a melyek az angol Magna Chartát létrehozott időkbe fölnyúlnak. Valamint az angol »Magna Charta« sok tekintetben csak az Edward király törvényeiben ¹⁾ lerakott saxon szabadságokat eleveníté föl a kor pillanatnyi szükségleteihez mért szerkezetben: szintígy az aragoniai nagy privilegium is korábbi idők megérlelt rendi szabadságait eleveníti föl korszerűbb módosítások által a pillanatnyi helyzet követelményeihez alkalmazva: oly alkotmánytörténelmi tények, a melyek már egymagokban is kimagyarázhatják, hogy mért nem törekedtek az aragoniai törvényhozók ez esetben még rendszerességre. Ugyanezen tekintetek

¹⁾ Gneist szerint »Heinrich I. beginnt allerdings seine Regierung mit einer vielversprechenden Charte, deren Kern in den Worten liegt: Ich gebe Euch wieder die Gesetze meines Vaters, d. h. die Gesetze Eduards, mit den Abänderungen, welche mein Vater mit Zustimmung der Mannen gemacht hat, — worin gerade der einseitige Character der Proclamation bestimmt hervortritt.« E. Verf. I., 127. — Egyébként nem is szükség bővebben fejtegetni az angol alkotmányjogi törvények, charterek stb. e részbeni természetét, midőn Sir Edward Coke még a modern parlamentről is így nyilatkozik: »The power and jurisdiction of Parliament is so transcendent and absolute that it cannot be confined either for causes or persons, within any bounds.« Hsl. Palgrave il. h.

voltak irányadók egyfelől a korábbi olasz város-államok, másfelől a schweizi őskantonok alkotmányjogi okiratainak megszerkesztésénél is.

Angliában nevezetes alkotmányjogi mozzanatot képezett ugyan a »Petition of Rights« 1628-ban; ámde maga az okmány már kérvényezési alakjára való tekintetből sem hasonlítható még csak távolról sem alaptörvényhez; midőn pedig I. Károly 1629. márczius havában »az ő francia és spanyol véreinek sikerült példáját« utánzandó a parlamentet mint államtestet teljesen mellőzni, soha többé egybe nem híni tökélt el magában, a személyes uralom rendszerét, a melyet megállandósítani óhajtott, nem egy egységes államokmány közrebocsátása által, hanem az államegyház kormányzatának, a Privy council törvénykiegészítő jogának és a birodalmi törvényszékek bírái kinevezési jogának különkülön tüzetes rendeletekkel életbeléptetése által igyekezett elérni. ¹⁾ A Cromwell alatti angol köztársaság Gneist szerint 7.—8 alkotmányjogi phasion ment keresztül; de ezek közül egyik sem válhatott törvény alapján oly megállapított rendszerre, — settled establishment — mint a minőt a Lord Protector az 1654-diki szeptember 3-dikán egybehívott parlamentet — csakis egy kamrából állót — megnyitó beszédében kilátásba helyezett volt. ²⁾ Aránylag legközelebb jön egy rendszeres alkotmányjogi alaptörvény eszméjéhez az 1689. január 22-dikén keltezett »Declaration of Rights,« melyet, miután február 13-dikán III. Vilmos királylyá proclamáltatott, ugyancsak e »Declaration of Rights« ³⁾ elfogadásának alapján — a

¹⁾ L. Gneist: Engl. Verfg. és Verw. I. 542—5. I. Károly e kezdeményezése bele vág a törvény alapján állandott autarchiai államformák tanába, bár e részben az államtudomány által még nem igen lett méltatva. Amnyi tény, hogy az angol alkotmányjog ez idétt még, éppen rendszeres alaptörvény nem létében, számos rést tartott nyitva a korona önkénykedésének. Hsl. Hume és Macaulay il. m.

²⁾ L. A Diary of Thomas Burton Esq. by John Towell Rutt, London, 1828; Gneist i. m.

³⁾ A Declaration of Rights alkotmányjogilag nagy horderejű 13 pontja így hangzik: 1. That the pretended power of suspending of laws, or the execution of laws, by regal authority, without consent of parliament, is illegal. 2. That the pretended power of dispensing with laws or

parliamenti szerkezet szerint némi módosítással az törvényerőre emeltetvén — »Bill of Rights« néven ismer a világ. Igen, aránylag, már t. i. az angol alkotmánytörténelemben legközelebb jön egy alaptörvény fogalmához a Bill of Rights a Declaration of Rights alapján: ámde ezzel csak az van mondva, hogy ennyi jogát a parlamentnek szemben a királysággal, s ennyi jogát az angol állampolgárnak szemben a végrehajtó hatalom közvegeivel egyetlen egy angol törvény sem halmozta még együvé. Hogy nem szabad a törvényt felfüggeszteni királyi hatalomnál fogva, a parlament beleegyezése nélkül; — hogy nem szabad adót behajtani a királyi praerogativa címén a parlament beleegyezése nélkül, és hogy csak azon határidőig szabad behajtani, a meddig a parlament fölhatalmazás terjed; — hogy az angol alattvalókat megilleti az a jog, hogy kérvényezhessenek a királyhoz s hogy törvénytelenek a kérvényezés elnyomására alkalmazott rendszabályok és üldözések; — hogy törvénytelenéget követ el a király, ha béke idején állandó hadsereget tart az országban a parlament föl-

the execution of laws, by regal authority, as it hath been assumed and exercised of late, is illegal. 3. That the commission for creating the late court of commissioners for ecclesiastical causes, and all other commissions and courts of the like nature, are illegal and pernicious. 4. That levying money for or to the use of the crown, by pretence of prerogative, without grant of parliament, for longer time, or in other manner, than the same is or shall be granted, is illegal. 5. That it is the right of the subjects to petition the king, and all the commitments and prosecutions for such petitioning are illegal. 6. That the raising or keeping of a standing army within the kingdom in time of peace, unless it be with consent of parliament, is against law. 7. That the subjects which are Protestants may have arms for their defence, suitable to their condition, and as allowed by law. 8. That the election of the members of parliament ought to be free. 9. That the freedom of speech, and debates or proceedings in parliament, ought not to be impeached or questioned in any court or place out of parliament. 10. That excessive bail ought not be required nor excessives fines imposed, nor cruel and unusual punishments inflicted. 11. That jurors ought to be duly empannelled and returned, and jurors which pass upon men in trials for high treason ought to be freeholders. 12. That all grants and promises of fines and forfeitures of particular persons, before conviction, are illegal and void. 13. And that for redress of all grievances, and for the amending, strengthening and preserving of the laws, parliament ought to be held frequently.

hatalmazása nélkül; — hogy a protestáns alattvalóknak törvénybiztosította jogukban áll fegyvert hordani a saját személyök védelmére; — hogy a királynak nem szabad senkit föloldania azon kötelezettségek alól, a melyeket a törvények rónak bármely alattvalóra; — hogy törvényteleniséget követ el a király, ha kormánybiztosokból alakít bíróságot egyházi ügyekben, miként csak imént történt; — hogy a szólásszabadságot tiszteletben kell tartania bármely bíróságnak, és semmiféle hatóságnak nem szabad azt elnyomni, valamint a parlamenti szabad vitatkozás jogát sem, hanem csakis a parlamentnek magának áll jogában bármely keblében ejtett nyilatkozat fölött bíróságot ülni, — s hogy a jurorok, a kik felségárulási perekben ítélnék, freeholderek legyenek: — hát mindez oly határozottan meg van formulázva a »Declaration of Rights«-ben, hogy beleillenék mint részlet akár egy alaptörvény keretébe; kevésbbé határozottak azon pontok, a melyek a »túlságosan nagy« birságok, kegyetlen büntetések alkalmazását s egyéb törvénykezési visszaélések tilalmát tartalmazzák; a legkevésbbé illenek bele azonban egy alaptörvénybe a 13-dik pont, a mely azt rendeli, hogy a sérelmek orvosolhatása, törvények módosítása, megerősítése és föntartása végett parlament »gyakran« — frequently — tartassék.« De még ha határozottabban lenne is megformulázva mind e részlet, még akkor is merő részlete lenne csupán egy alaptörvénynek, és, a mi a fő, a »Declaration of Rights« egész szövege csakis jogokat vindikál, de nem tesz egy szó említést sem az államhatalom szervezetéről. És éppen ebben lényegileg különbözik nemcsak a modern rendszeres alkotmányjogi alaptörvényektől, de még — miként látni fogjuk — azon svéd »kormányforma-törvények«-től is, a melyek jóval a francia forradalom kitörése előtt nemcsak az államtestek jogkörét, de nagyjában az államhatalom szervezetének alapgonddatát is törvénybe iktatták.

Csakis az angol alkotmányosság történelmi folytonossága által megedzett nemzeti jogérzéknek, a militarismus hiányának, a felsőbb osztály, valamint a középosztály aránylag nagy műveltségének és még nagyobb vagyonosságának, valamint III. Vilmos óta részint kitünő, részint egészen

beszámíthatatlan, mert gyenge tehetségű uralkodók egymásra következésének tulajdonítható, ha az angol szabadság az angol állampolgári alapjogok és alkotmánybiztosítékok ily gyarló és hiányos szövegezésű törvényszerkezete daczára is oly bámulatos fokra fejlődhetett a legutóbbi két század folyamában, minden visszazökkenés nélkül, folyton előre haladva és megszilárdulva a nemzet jogérzékében, miként eddigelé még másutt soha!

Lengyelország alkotmánytörténelme szerfölött gazdag volt válságokban és fejleményekben. Már az a körülmény is, hogy választókirálysággá alakult, kimagyarozhatja, hogy mért találunk több alkotmányjogi nyomra az ő királyaik »Pacta conventai«-ban, mint a római német császárok capitulareiban. Ámde ez a nyugtalan, lázas tevékenységű lengyel nemesség nem vesz magának, csak nagy ritkán időt, úgy vívmányainak mint törekvéseinek komolyan megírott beczikkezélyezésére; tömegesen hozza az országgyűlési határozatokat, és jóllehet már 1347 óta divatba jött ezeket, valamint a király által szentesített statutumokat és úgynevezett constitutiókat az írott jogba bekebelezni, később sajtó útján is hivatalosan közrebocsátani: a rendszeres alaptörvény eszméjéig nemcsak hogy nem küzdhetette föl magát a törvényhozás Lengyelországon, de sőt még csak nem is igyekezett ez irányban kísérletet tenni egész a legújabb időkig. Végzetes fontosságú volt a lengyel királyság további történelmére nézve az 1573-diki confederatio actája; ezt úgy nevezi Hüppe, hogy a lengyelek »Declaration of rights«-je:¹⁾ és mégis alig tartalmazott az fontosabb alkotmányjogi mozzanatot, mint azt, mely minden egyes lengyel nemes embert souverainné tett, nemcsak a saját földbirtokán lakó jobbágyok fölött, de úgy szólván az egész országban; és valamint az 1496-diki constitutio-törvény, mely a lengyel országgyűlés törvényhozási jogát első ízben vindikálta volt tüzetes írásban, csak arra szorítkozott, hogy az új törvények kibocsátására és a hadüzenetre jogosított országgyűlés minden communitas által szabadon választott országgyűlés legyen, de nem igyekezett egyúttal a köz-

¹⁾ Dr. Siegfried Hüppe: Verfassung der Republik Polen, 32. l.

igazgatás és a bíraskodás, a véderő és a pénzügyek, az egyházak és a közoktatásügy, földművelés, ipar és kereskedelem állami alapjogainak kérdését egyúttal megoldani: szintígy az 1573-diki acta is csak egyoldalú vindicatiót czélozott az egyes lengyel nemes urak egyéni s politikai jogainak mérhetlen kitágításának irányában. A mit a mi magyar 1790/1-diki sarkalatos törvénycikkünk az állam, a magyar állam önálló voltának vindicatiójának érdekében tett, midőn kijelenté, hogy »nulli regno obnoxium«. — ugyanezt tette a lengyel 1573-diki acta a lengyel nemesség minden egyes tagjának érdekében. Többre nem is akart kiterjeszkedni; így az államszervezetre, az államhatalom gyakorlásának módozataira vonatkozó egyetemlegesítő törvényhozási kísérlet koczkaztatásának viszketege épp oly kevésbé háborgatta az idétt még a lengyel törvényhozást, mint a hogy nem ösztönözte az a magyar törvényhozást külön új alkotmánytörvény megalkotására két évvel a nagy francia forradalom kitörése után.

A lengyelek mégis közelebb jutottak egy rendszeres alaptörvény eszméjéhez már a francia forradalom, sőt az Egyesült-Államok alkotmányának létrejötte előtt, mint a legtöbb nemzet az európai szárazföldön. Igen, már 1768-ban oly alkotmánylevelet eszközölt ki a lengyel országgyűlés, a mely 24 pontban a lengyel államjognak számos sarktételeit egyesítette egyetlenegy törvény-szerkezetben. Vajjon mit foglalt magában e 24 pont? A következőket: Az 1. pont vindikálja a király, senatus és a lovagi rend közös jogát a törvényhozásra; a 2. kimondja a katolikus vallás uralmát; a 3. számúzi azokat, kik elhagyták a r. katolikus vallást; a 4. rendeli, hogy a király r. katolikus legyen; az 5. rendeli, hogy a király szabadon és általános választáson választassék; a 6. kimondja minden egyes lengyel nemesre nézve a személyszabadságot; a 7. kimondja az összes tisztviselők és méltóságok elmozdíthatlanságát; a 8. föntartja az összes területi különjogokat; a 9—10. kimondja a birodalom területi integritásának sérthetetlenségét; a 11. az egyenlőséget a nemesség kebelén belül; a 12. a dissidensek egyenjogosítását a polgári jogban; a 13., 14., 15., 16. pontok a porosz, livon stb. lengyel részekre vonatkozólag tartalmaznak általánosabb természetű

intézkedéseket; a 17. pont föntartja a »liberum veto«-t, vagyis azon jogát minden egyes lengyel nemesnek, a mely jogánál fogva minden egyes lengyel nemes, különösen pedig az ezek által tartományonként választott tartománygyűlési, föloldhatatlan utasítások betartására kötelezett követ jogosítva volt a maga szavazatjogát az országgyűlésen szabadon gyakorolni, a hozott határozatok ellen tiltakozni, ezek érvényességét megsemmisíteni, sőt már a tanácskozások menetét is megakadályozni; a 18—20. pontok a birtokszerzés föltételei és a jobbágyok állása fölötti határozatokat tartalmazzák; a 21. pont kimondja az állampolgárok, azaz tulajdonkép csakis a lengyel nemesek azon jogát, hogy esetleg a királynak az engedelmisséget fölmondhassák; a 22—23. pontok a tulajdonjog biztosítékait tartalmazzák, a 24. pont pedig azt rendeli, hogy a rendes országgyűlések hat hétig, a rendkívüliek két hétig tartsanak és megtiltja az országgyűlés elnapolását.

Ezen 24 pont képezte 1768-tól fogva a lengyel államjog és alkotmány kiszögellő alapvonásait. De vajjon rendszerré ölelte-e föl már ez által a lengyel alkotmányt a maga egészében? Nem hagyott-e fenn e 24 pont oly hézagokat, a melyek sokkal nagyobbak voltak, mint a 24 pont által fedezett tér; hézagok, melyeket csak csekély részben lehetett az 1768 előtti törvények történelmi tömkelegéből nagy ügygyel-bajjal, esetről esetre előböngészhető törvényezikkekkel, túlnyomó részben pedig csakis a szokásjog, a nem írott jog hagyományos malasztjával lehetett volna szerves egészszé kikerekíteni?

Valóban, ha közelebb állott is a lengyelek ezen 1768-ki alkotmánylevele a szó relativ értelmében egy modern rendszeres alkotmányjogi alaptörvény fogalmához, mint akár az angol »Bill of Rights«: nagyon távol állott az mégis egy ilyenről a szó absolut értelmében.

Nem igen sokat javítottak ezen az alkotmánylevelél 1775-diki és 1776-diki módosításai sem.¹⁾ Csakis a francia forradalom alatt létrejött alkotmányjogi alaptörvények — »Constitution« — mintájára jöhetett létre Lengyelországon

¹⁾ L. Hüppe: Die Verfass. d. Rep. v. Polen 19—21. ll.

is az 1791-diki lengyel »alkotmány«, oly szerkezetben, mely már a rendszeres alaptörvény nevét megérdemli.

Spanyolországban bámulatraméltó sikereket küzdött ki magának a kora fejlődésű rendi alkotmányosság még a középkorban. Aragonia u. n. »Nagy-privilegiuma« és az 1287-diki Unio privilegiuma, hírnévben méltán vetekedhettek az angol Magna Charta dicsőségével; ámde sem ezek, sem az aragoniai törvénykönyv nem öleltek föl magokba oly alkotmányjogi kezdeményezést, a mely csak annyira is kiterjedt volna az egész államszervezetre és az államhatalom gyakorlásának legfőbb mozzanataira, mint az angol »Petition«, »Declaration« vagy »Bill of Rights.« De nem hozott létre rendszeres alaptörvényt a későbbi spanyol alkotmányfejlődés sem a francia forradalom előtt. II. Fülöp 1567-ben adatta ki a »Nueva Recopilacion«-t, vagyis azon törvények és törvényerőre emelt nem-írott jogtételek gyűjteményét, a melyet az alkotmányos spanyol szabadság e nem kevésbé elfogult mint nagyhatalmú megsemmisítője a spanyol monarchia állam- és magánjogi életének szabályozójául akart érvényre juttatni. Tovább mint két századon át maradt e »Nueva Recopilacion«, ha nem is a maga egészében, hát mindenesetre jórészt jogi gyakorlatban. IV. Károly ezen egész gyűjtemény tartalmát beleolvasztotta az általa kibocsátott »Novísima Recopilacion«-ba, azon munkálat alapján, a melyet III. Károly rendeletéből nyújtott vala még a hírneves spanyol államjogtudós, Don Manuel de Lardizabal, és habár csiszolt is, a két század leforgása után fölszínre jutott életszükségletek követelményeihez képest, az öröklött tartalom szerkezetén az államférfiúi belátás: mégis azt lehet mondani, miszerint azon tényt, hogy a »Novísima Recopilacion« nagyon távol maradt 1805-diki alakjában is a rendszeres alaptörvény gondolatától, már maga ezen újabb államjogi törvénygyűjteménynek tartalmilag öröklött volta eléggé kimagyarázhatja. ¹⁾ Már maga egy pillantás ezen »Novísima

¹⁾ Muro Martínez, Códigos españoles y collection legislativa: V, 5—6.: »Sabido que la Nueva Recopilacion publicada por Felipe II, y refundida respectivamente en la Novísima de que ahora tratamos, lejos de regularizar y armonizar las incoherencias y contradicciones de la legislacion, y de reducir el cúmulo inmenso de disposiciones que la for-

Recopilacion« tizenkét könyvének tartalmára, meggyőzhet bárkit is ezen állításom kétségbevonhatlan volta felől. Az első könyv ugyanis az Anyaszentegyházról, annak jogairól, javairól, jövedelmeiről, a főpapokról és az alárendeltjeikről, valamint a királyi kegyuraságról szól; a második könyv az egyházi biráskodásról, a rendes és a vegyes biráskodásról, a törvényszékekről és egyéb bíróságokról, a melyekben ezen biráskodás gyakoroltatik; a harmadik könyv a királyról, az ő királyi házaról és udvaráról — del Rey, y de su Real Casa y Corte — vagyon czímezve; a negyedik könyv pedig a királyi jogszolgáltatás- és annak a Castilla legfőbb tanácsabani gyakorlásáról szól; az ötödik a királyi kancelláriákról, audienciákról, a miniszterekről és egyéb központi hivatalnokokról; a hatodik a vazallokról, a rendek közti különbségről — su distincion de estados — a fuerokról, a rendek tagjainak jogairól, kötelezettségeiről, terheiről; a hetedik a községekről és azok polgári, gazdasági meg politikai igazgatásáról; a nyolczadik a tudományokról, művészetekről és mesterségekről; a kilencedik a kereskedelemről, a pénznemekről, azok értékéről, valamint a bányákról; a tizedik a szerződésekről, kötelevényekről, végrendeletekről és hagyatékokról; a tizenegyedik a polgári rendes birákról és a végrehajtókról; a

maban, aumento la confusion y el desórden, por quanto ese Código entrañaba los mismos defectos de las Colecciones legales que sucesivamente y una vez y otra se decia que se iban á remediar; y sabiendo además que sin embargó de la notoriedad de mal, y del clamor general porque la reforma se verificase, lo que se hizo fué seguir en cada uno de los reinados sucesivos, hasta llegar á Carlos IV, legislando en detal y segun las necesidades del momento, se podrá saber igualmente y conocer á fondo, cuál seria el desconcierto de esa misma legislacion, al empezar aquel reinado, ó sea á fines del siglo último. Desde el año 1567 en que la Nueva Recopilacion se publicó, habian transcurrido más de dos siglos, y bien se entiende, lo que seria una legislacion que además de los defectos originarios del Código que la recopilaba, y que eran de una transcendencia suma, tenia por apéndice millares y millares de disposiciones de indole y de tendencias muy diversas, como dadas en tiempos muy diferentes tambien, y que se hallaban por otra parte dispersas ó sin recopilar. Habia, pues, llegado realmente el desconcierto legislativo á un punto extremo, cuando se puso por obra la refundicion de este Código, dando á luz la Novísima Recopilacion.

tizenkettedik a vétségekről, a büntettekről és a fenyítő bírákról. Már maga a könyvekben foglalt anyagnak e tizenkét főcím alatti széttagolása sem vall komolyan valami államtudományilag rendszeres gondolkodásra, de legalább némi nagyjábani haladást mutat azon beosztáshoz és sorrendhez képest, a melyhez kötve találjuk az alkotmányjogi mozzanatokat a régibb spanyol törvénykönyvekben — a Fuero Juzgóban, a Fuero Viejo de Castellában, a Fuero Realban, az Estilóban, az Ordenamiento de Alcalában és a Siete Partidas-ban.¹⁾

¹⁾ A Fuero Juzgo csakis a »Preliminar«-ban tartalmaz, meg a »Libro Primero«-ban alkotmányjogi mozzanatokat. A »Preliminar« tartalmának címében ez áll: De la eleccion de los Principes, de lo que deben saber para juzgar rectamente y de la pena de los que juzgan contra derecho; a »Libro Primero« pedig a következő két fejezetből áll: 1. »Del Legislador«, 2. »De las Leyes«. Idáig még rendszeres úton látszik haladni ez ősrégi törvénykönyv, de már a második könyvben, melyet a bírák és az ítéletek, perek, ügyészek fejtegetésével kezd meg, átugrik nagy hirtelen a végrendeletekre, innét a 3-dik könyvben a házasságra, s a negyedikben a családi jog némi elemeit tárgyalván, az 5-dikben az Anyaszentegyházra, a 6-dikban pedig a büntetésekre és meg is marad ezentúl egész a 12-dik könyv végeig, tehát az egész »Fuero Juzgo« végéig, a büntetőjog, magánjog és perjog körében. — A »Fuero Viejo de Castilla« első könyvében az első fejezet államjogi fontosságú ugyan — »De las cosas pertenecientes al Señorío del Rey de Castilla« — de már ugyanezen első könyv 7-dik törvénye a hidalgók lovairól szól; a második könyv I. czíme 5-dik törvénye a politikai halálbüntetésről, a 7-dik a családátyaik felelősségéről, a II. cím 2. czíme a hajdonokon elkövetett erőszaktevésekről, a III. cím a madártolvajokról, a harmadik könyv I. czíme 4-dik törvénye a bírói illetékességről, a 8-dik törvény a hidalgók és munkásaik közti tanúbizonyoságtételeknél bekövetkező bizonyítékokról, a IV. cím 10-dik törvénye az adós bebörtönzéséről, a negyedik könyv I. czíme 10-dik törvénye meg azon tárgyokról szól, a melyeket a munkásnak nem szabad sem vásárolnia, sem eladnia; a III. czíme 5-dik törvénye pedig az inasok fizetéséről és felelősségéről, a VI. cím egészen a malmokról és a halászatról, míg végre az ötödik könyv majdnem egészen a családi, illetőleg örökösödési jognak van ismét szentelve. Ennyire összevissza vannak e törvénykönyvben dobálva az államjogi, magán-, büntető- és perjogi mozzanatok. — A »Fuero Real de España« első könyvének 1-ső fejezete a katolikus hitről — de la Santa Fé Católica — szól, a 2-dik a király testőrségéről, a 4-dik azokról, a kik nem engedelmeskednek a király parancsainak, a 7-dik az alcaldok hivataláról, a 11-dik a szerződések érvényes vagy érvénytelen voltáról, a második könyv 1-ső fejezete a bírák illetékességével foglalkozik, a harmadik könyv 5. fejezete

Hogy mennyire nem akarta rendszeres államjogi szerkezetben alapvonásait nyújtani a spanyol alkotmánynak ezen »Novísima Recopilacion« legalkotmányjogibb tartalmú könyve, említett harmadik könyv sem: ez kitűnik mindjárt első pil-

a végrendeletekkel, a negyedik könyv 2. fejezete a zsidókkal, a 7-dik a házasságtöréssel, a 9-dik a sodomitákkal, a 16-dik az orvosokkal, a 17-dik az emberöléssel, a 22-dik az adoptiókkal, a 25-dik a hajókkal. E szerént ezen »Fuero Real«-ban, valamint a »Fuero Viejo de Castilla«-ban még csak annyi rendszer sincs, mint volt a még sokkal régibb »Fuero Juzgo«-ban. A »Las Leyes del Estilo«-ban alig fordul elő alkotmányjogi mozzanat. A 125-dik törvény a jurisdictionának a király vagy a királyné általi gyakorlásáról, a 135-dik a királynak az alcaldok elleni pereiről, a 232-dik a cancellaria jogairól szól — Derechos de Chancilleria — a többrendbeli privilegiumokból eredő előnyökre nézve. Ezen törvények belejátszanak ugyan az államjogba, de annyira szanaszét szórják a legkülönbözőbb magánjogi, büntetőjogi és perjogi törvények közé, miszerint számba sem jöhetnek, ha csak legtávolabbról is rendszeres alaptörvényről vagyon a szó. — Az »Ordenamiento de Alcalá«-ban az 1-ső törvény a királyi cartákról szól, a 3-dik az ügynevezett abogadókról, a 4-dik az (alantas) bírák jurisdictionjáról, a 10-dik a bizonyítékokról és a tanuvalomások erejéről, a 12-dik azok büntetéséről, a kik a királyi udvar tisztviselőit megsértik, a 21-dik a házasságtöréstől és a bujálkodásról, a 27-dik a szavak értelméről, a 31-dik a vazallók szolgálatfélteli kötelességeiről a király és egyéb úr irányában stb. Ennyire össze-visszakuszálják itt is az államjogi, magán-, úgy büntetőjogi s perjogi mozzanatok.

A »Las Siete Partidas«-ban, a melyet pedig, miként a Prologó-ban mondja, X. Alfonz, Castilla e valóban bölcs és nagyszerű királya azért írt meg és bocsátott közre, hogy ne csak a népek békességben éljenek egymás között, de hogy a királyok, szintűgy mint alattvalóik, ugyanazon módon meg tudják ismerni mindazt, a mi »szabad«, mind pedig azt, a mi »nem-szabad« — paramos nuestra reflexion sobre los medios de hacer que los pueblos vivan en justicia y paz, que todos, Reyes y subditos, conozcan de una misma manera lo que es licito y lo que no — ezen világhírű »Las Siete Partidas«-ban, a melynek egyes jogtételei utat törtek magoknak messze túl az oceánon, még Florida államnak jelenleg dívó törvénykönyvébe is, — mondom, ezen »Las Siete Partidas«-ban szintén meglehetősen összeegyítvék még az alkotmányjogi és egyéb államjogi mozzanatok a magánjogiakkal, büntetőjogiakkal és perjogiakkal, a mint hogy ez másként még alig is igen lett volna egy könnyen lehetséges egy oly állam törvényhozására nézve, a mely még annyira benne gyökerezett a feudalismusból, összes intézményeire és jogéletére nézve. A »Las Siete Partidas« első könyvében az I. czímet (»Titulo«) csakugyan a törvények — »las leyes« — fogalmának meghatározására és a törvényalkotás kérdéseinek fejtegetésére irányítja és egyéb ezekkel rokontermészetű mozza-

lanatra ezen törvényköny azon fejezetéből, a melynek tuzetes tárgyát az országgyűlés vagyis a »Cortes« képezi. Tán vagy on szó ezen fejezetben a Cortes összes alkatelemeiről, ezek egybeállítására módjáról, alkotmányos jogköréről és viszonyáról a

natok rövid fölvetésével és szintily rövid megfejtésével igyekszik tanulságossá tenni. Ezen első könyv I. czímének 12-dik törvénye azonban elejét veszi elvben majdnem minden további alkotmánypolitikai törvényhozásnak a szó jogállami értelmében, a midőn azt rendeli, hogy »törvényeket csakis a császárok és királyok alkothatnak az ő birodalmaik területén élő alattvalók számára, ha pedig mások, az ő fölhatalmazásuk nélkül, alkotmánynak törvényeket, akkor ezen törvények sem nem mennek törvénytársba, sem pedig nem bírnak törvényerővel. Las Siete partidas, I, Titulo Primero, 12: Personas que pueden hacer leyes. — Sólo los Emperadores y Reyes pueden hacer leyes para los subditos de sus dominios. Si otros las hicieren sin la autorizacion de ellos, ne tendrán nombre ni valor de leyes.« A második czím így hangzik: »Del uso, de la costumbre, y fuero.« Azt hinné az ember, hogy most átmegy az államintézményekre, nevezetesen a Cortesre, vagy egyébként a rendekre. Legkevésbé sem teszi ezt, hanem a 3-dik fejezetben a Szent-Háromságról és a r. kath. vallásról, a 4-dikben az Anyaszentegyházban elfogadott hét szentségről értekeznek, majd ezután áttér a főpapokra, az alpapságra, a szerzetesekre, a temetésekre, a kegyúri jogra, a javadalmakra stb., és csakis a második könyvben (»Partida Secunda«) tér át államjogi mozzanatokra. Jellemző már e második könyv czímira is: »Partida Secunda, que trata de los Emperadores y de los Reyes, y de los otros grandes señores de la tierra, que la han de mantener en justicia y verdad.« Így hangzik a czím. Tehát, ha a császárokon és királyokon kívül még egyéb »nagy urakról«, vagy földi hatalmasságokról leendő a második könyvben szó: úgy ez lényeges mozzanat abban a szerző tervrajza szerint, ha pedig még egyéb alattvalók is említetnek e könyvben, úgy ez csak corollariuma a bölcs királyi szerző azon törekvésének, hogy a királyok »ugyanazon módon tudják meg« (l. f.), hogy a királyoknak az ő alattvalóikkal szemben is mi »szabad« és mi »nem szabad.« E második könyv az első czímétől kezdve egész a huszonegyedik czímig folyton a császár és királyok dolgaival foglalkozik, a huszonegyedikben áttér a lovagokra — caballeros — majd a huszonharmadikban a hadviselésre és ennek különböző elemeit tárgyalja, míg a 31-dik czímében a közoktatásügyre vonatkozólag nyilatkozik (XXXI: De los estudios en que se aprenden los saberes, y de los Maestros y Escolares). A császárok és királyok dolgairól szóló fejezetek azonban túlnyomólag a körül forognak, hogy hogyan kell egyfelől a császároknak, királyoknak a császárnék, királynék, valamint gyermekeik, rokonaik, udvarhölgyeik, udvari méltóságai, alattvalók stb. irányában viselkedniök, és hogy mennyire emberszerető módon kell egyáltalán uralkodási tisztök teljesítésében s egyébként gon-

végrehajtó és a birói hatalomhoz? Mindenről nagyon benne szó, csak nem a spanyol alkotmányjog ezen legfőbb kérdéseiről. Merő toldás-foldás az egész, a mit e fejezet egyes cikkei elrendelnek. Csak a városok — *ciudades y villas* — által tanácstestületeikben szabadon választandó két-két »*procurador*« minősítvényéről, majd a választásnál előforduló visszaélések, illetőségi összeütközések módjáról, bizonyos hivatalos állomásoknak a *procuradores* általi betöltéséről, valamint a *procuradores* mentessége föltételeiről nagyon itt, és hasonló kevésbé lényeges mozzanatokról, szó; alkotmányjogi fontossággal csakis a 8-dik cikk bírna, ha lenne sanctiója. Ezen cikk azt rendeli, hogy a Cortesek berekesztése előtt a király tartozik — »*debe*« — a *procuradores* által benyújtott általános, vagy részleges petitiókat ellátni. Arról azonban, hogy kit kelljen felelősségre vonni azon esetben, ha a király nem

dolkodniok, másfelől pedig a körül forognak, hogy hogyan kell a népnek a császárt, királyt tisztelnie, szeretnie, félnie stb. — *Cómo debe ser el Pueblo en conocer, honrar, y guardar el Rey.* — Alkotmányjogi intézkedések ezen második könyvben egyáltalában nem, hanem legfőlcbb olyan tanácsok foglaltatnak, a melyek nagyon bölcsék, rendkívül emberszeretők rendszerént ugyan, de csakis egy minden ízében autokratorúl óhajtott monarchia álláspontjára vezetnek vissza. A harmadik könyv harminczkét címén át szakadatlanúl jogszolgáltatással foglalkozik, a negyedik könyv a családi joggal egész a XXI. fejezetig; itt áttér a szolgálkra (*siervos*) és a »szabadság«-ra (*libertad*) (XXII.), majd a különböző rendekre, vazallokra, hűbérekre (XXIII—XXVI.) és a végső »*Titulo*« ismét egészen *philanthrop* természetű. (I. XXVII: *De lo que se deben los hombres entre si por razon de amistad.*) Alkotmányjogi fontosságúak ezen negyedik könyvben a XXI., XXII., XXIII., XXIV., XXV. és XXVI. »*Titulos*« fejezeteinek legtöbbjei, miután ezekben a tizenharmadik századbeli hűbérjog azon mozzanatai fölött történik rendelkezés, a melyek a nemzet egyes osztályainak és ezek alosztályainak tagozatát, habár többnyire itt is túlnyomólag magánjogi kapcsolatban, de mégis némi jogi szabatsósággal vindikálják. — Az ötödik könyv az adásvevérsről, a kötelelvényi jog és a kereskedelmi jog tételeiről szól; a hatodik könyv a végrendeletekről és a hagyatékokról, a hetedik végül a büntető eljárásról. Alkotmányjogi szempontból tehát mondhatjuk, hogy a »*Las Siete Partidas*« különben nagybecsű törvénykönyv magán- és büntetőjogi tekintetben, de szóba sem jöhet ott, hol a rendszeres modern alaptörvények történelmi előzményeit kutatjuk. Nem csoda tehát, ha ehhez képest, haladást képez a »*Novísima Recopilacion*« is. (L. f.)

tartja be e törvényt? erről e törvényezikk éppen oly kevésé gondoskodik, mint arról, hogy hogyan szerezhessen érvényt az ő sürgető és ellenőrző tisztének az a két procurador, a ki a 11-dik törvényezikk rendeletéből a Cortes részéről a király udvarához volt szükség esetén a Cortes határozatai végrehajtásának érdekében berendelendő.«¹⁾ A negyedik könyvben meglehetősen részlegességgel van megállapítva a királyi jogszolgáltatás legfelsőbb forumainak eljárása, de már ezen forumok szervezete, tüzetes egybeállítási módozata fölött hallgatnak, vagy legfőlebb pót-intézkedéseikben nyilatkoznak és rendelkeznek az ezen negyedik könyvben foglalt törvények. Az ötödik könyvben nem kevésbbé részleges tüzetességgel van szó a spanyol királyság kancelláriáiról, audienciáiról és egyéb főbb állami, részben közigazgatási tisztviselőkről: ámde az e könyvben foglalt törvények sem a szervezet alapvonásait, meg a közigazgatási és törvényvégrehajtási jogkört igyekeznek megállapítani, hanem csakis az ügyrend némely fontosabb mozzanatait és az eljárás formáit. — A hatodik könyv a nemességi és hűbéri előjogok, kiváltságok, eljárások, valamint a rendek közt fönmálló különbözetek jogi méltatására fekteti a főszólyt már a czímiratában is; ez értelemben ugyancsak a nemességi, majd pedig egyéb, pl. katonai, tengerészeti rangokról, jogcímekekről, privilegiumokról kezdi meg a maga rendelkezéseit; de nem ad távolról sem áttekintést az állampolgárság rendi tagozatának összes részleteiről; sőt a XII. Titulóban átugrik egyszerre a szóval vagy írásban elkövetett rangsértésekre, innét a XIII-ban azon öltözetekre, a melyeket különböző rangú egyéneknek viselniök szabad ünnepélyes és

¹⁾ Novísima Recopilacion, Libro III., Tit. 8., Ley 8 : Contestacion del Rey à las peticiones de las Córtes. Antes de concluirse las Córtes, debe el Rey contestar à las peticiones asi generales como especiales que hicieren los Procuradores, y dar en razon de ello las provisiones necesarias y convenientes. — Ley 11 : Residencia en la Córte de dos Procuradores de Córtes. Residan en la Córte por el tiempo que sea necesario, dos de los Procuradores de Córtes, para la ejecucion de lo que las mismas hayan otorgado al Rey; y los cuales entenderán igualmente en lo tocante al beneficio y administracion del encabezamiento general. Los Contadores Reales no les impidan el ejercicio de dichos cargos, y faciliten los datos que les pidieren para tu desempeño.

egyéb alkalmakkor. Részletesen föl van itt sorolva minden arany, ezüst stb. diszítvány is, a melylyel valakinek a maga rangjához képest a maga ruházatát szabályszerűleg földiszítanie szabad. ¹⁾ Meg van itt szabva még a tanulók ruházata is, ²⁾ valamint meg az is, hogy milyen súlyú aranyat szabad egynek-másnak a lószerszámok földiszítésére alkalmazni. A XV. fejezet már az öszvérek és a lovak használatának jogát szabályozza, ³⁾ a XVI. fejezet megszabja, hogy hány díszinast tarthat egy spanyol grand s hányat egy csekélyebb rangú spanyol alattvaló. ⁴⁾

A hetedik könyv tán a legrendszerezesebb az egész gyűjteményben. Ez a községek polgári, gazdasági és politikai ügyeiről és ezek ellátásáról szól, kétségtelenül legnagyobb-részt tüzetes részlegezéssel, de még sem oly körültekintéssel, hogy a spanyol államjognak a községekre vonatkozó mozzanatait a magok egészében, és még inkább a tartományi meg a központi hatóságokkal szemben ezen könyvből megérthetné az alkotmánybúvár. Még e könyv címén, fejezetein is meglátszik, hogy nagyon különböző időkből keletkezett törvények kiegyenlítetlen halmazát foglalja az magában. A nyolczadik könyv a tudományok, művészetek, mesterségek fölötti; a kilencedik a kereskedelmi ügyek, a pénz, a bányák, a tizedik a szerződések, kötelezvények, végrendeletek, hagyatékok fölötti; a tizenegyedik a polgári rendes bírák és közegeik fölötti, meg-

¹⁾ Novísima Recopilacion, Libro VI., Titulo 13., Ley 1: Nadie, sino el Rey y sus hijos, podrá llevar vestidos de brocado ni de tela de oro ó de plata, tirada ó de hilo, ni se podrá usar tampoco tela alguna de seda con oro, plata, cordon, pespunte, pasamano, ni otra cosa de ello; ni bordado, recamado y escarchado de oro y plata, fino y falso, ó de perlas, aljófar ó piedras, ni guarnicion de avalorio, seda ni cosa hecha en hastidor. Se exceptúa de esta prohibicion lo que se hiciese para el culto divino, pues para él se podrá usar todo cuanto convenga sin limitacion.

²⁾ U. o. Ley 16.

³⁾ U. o. XV: Del uso de mulas y caballos.

⁴⁾ Libro VI., Tit. 16., Ley 3: Los Grandes no podrán tener más de cuatro lacayos, mozos de espuelas ó lacayuelos, y los demás no podrán tener más que dos. — Mindezen szabványokat csak a komikus oldaluknál fogva méltatta eddig néhány államtudományi író: pedig érdemes lenne a »Novísima Recopilacion«-t komolyabb, alkotmánytörténelmi szempontokból is áttanulmányozni.

lehetősen részleges intézkedéseket, és végül a tizenkettedik a büntető jogszolgáltatás szabványait foglalván magában, semmi esetre sem egészíthetik ki a »Novísima Recopilacion«-t oly törvénykönyvvé, a melyről azt lehetne mondani, hogy rendszeres alaprajzát vagy éppen corpusát fogta volna képezhetni bármely időpontban is a spanyol államjognak. Legkevesebbé pedig az alkotmányjognak. Hasztalan hivatkozott e törvénykönyv közrebocsátója, IV. Károly király, a maga 1805-diki július 15-dikén kelt »Real Cédula«-jában arra, hogy most már szükség kellő renddel és kellő methodussal hozni létre egy ily törvénykönyvet — »la necesidad de reunir con orden y método en un solo cuerpo« — elérte ugyan azt, hogy aránylag rendszeresebb egészet hozott ugyan létre a Fuero Juzgónál, és a Las Siete Partidasnál — tegyük hozzá, és a mi saját régi Corpus Juris-unknál: de az ő törvénykönyve, — már a francia forradalom, sőt még az Egyesült-Államok alkotmányának létrejötté előtt tervrajzilag megállapított gyűjteménye, s később törvénykönyve a saját tartalmánál fogva soha sem hozta volna még az európai népek törvényhozásait arra a gondolatra, hogy egy rendszeres alkotmányjogi alaptörvény meghozatala követelményét képezheti egy komolyan alkotmányos nemzet államéletének. Nem is nyújthatott volna ilyesmire ösztönzetet a spanyolon kívül egyéb európai monarchia — értem, alkotmányos monarchia — alkotmánytörténelme sem.

Legközelebb jöttek egy rendszeres alkotmányjogi alaptörvény alapgondolatához, az Egyesült-Államok alkotmányának létrejöttét megelőzőt időkből, a svéd »Regeringsformen« című nagyfontosságú alkotmányjogi törvények. Már 1347-ben oly szerkezetben fogadta el az orebroi országgyűlés a »királytörvényt«, miszerint ez jóval alkotmányjogibb tartalmúnak mondható az angolok 1215-diki Magna Charta-jánál.

»Egész Svédországban csak egy ember viselheti a koronát, csak egy király lehet. A király választott király és nem öröklő király. Csak belföldiek választassanak királylyá és ugyan első ízben a király fiai közül, ha ilyenek léteznek. Minden kerület tizenkét tanult és birtokos követet küld a Mora-rétre, a lagmann vezetése alatt. Először adják szava-

zatukat az uplandi lagmann és az uplandi 12 követ, és úgy azután sorrendben a többiek. Azt, a ki a legtöbb szavazatot kapja, azt kiáltják ki a lagmannok királylyá. Még ugyanezen napon leteszi a király az esküt, hogy hű leszen az országhoz; ez értelemben, ezen hűségeskü által kötelezi magát: 1. a keresztyén egyházat védelmezni és ótalmazni, de akként, hogy ez által sem a korona jogai, sem a svéd nép jogai — »almogen« — csorbulást ne szenvedjenek; 2. hogy támogatni fogja a jogot és az igazságot, és elnyomni az igazságtalanságot és jogtalanságot; 3. hogy senkinek sem fogja sem testét, sem tagjait elpusztítani, sem vagyonát elkobozni, hacsak nem mondja ki előbb az illetékes bíró a »bűnöst« az illetőre; 4. hogy az országot benszült svédek által fogja kormányozni, és semmiféle külföldit nem vesz föl a tanácsába; 5. hogy nem fogja külföldiekre bízni a várak stb. parancsnokságát; 6. hogy nem fogja elpocsékolni a koronajavakat; 7. hogy háztartását csakis az ország törvényei szerint öt megillető jövedelmekből fogja fedezni; 8. hogy a hadi s egyéb rendkívüli kiadásokat, a melyek az okmányban részletesen és tüzetesen felsorolvák, csakis azon segélyből fogja fedezni, a melyet a minden egyes kerület püspökéből, lagmannjából, hat úri rendű és hat parasztrendű bizalmi férfiból álló gyülekezet meg fog tüzetesen állapítani; 9. hogy fönn fogja tartani a templomok, kolostorok, a papság, a lovagi rend és nemesség — riddare och väpnare — összes jogait, előjogait és kiváltságait, de csakis akként, hogy ez által a korona jogai csorbát ne szenvedjenek; 10. hogy fönn fogja és meg fogja tartani Svédország régi törvényét, a melyre az eddigi királyok mind meg esküdtek; hogy lesz gondja reá, miszerint a törvénytelenég erőt ne vehessen a törvény fölött, és külföldi törvény Svédországba csak akkor hozassék be, ha a svéd nép előbb ehhez beleegyezését adja; 11. hogy védelmezni fogja a népet bármily nemű kényszer és erőszak ellen.¹⁾ A király ezen esküje azonban egymagában véve még nem merítette ki a svéd nép ezen 1347-diki alkotmánytörvényét; elidegeníthetlenül kiegé-

¹⁾ Ed-söret, Konunga-ed. L. Nordenflycht, Gesch. d. Schwed. Staatsverfassung 42. l.

szító része volt ezen alkotmánytörvénynek még a király tanácsosainak következő esküje is, melyet nyomban a király eskütétele után kellett letenniök. Magnus (Erichson) király törvényében a tanácsosok esküformulája a következő szerkezetet nyerte: »Esküszöm, hogy a királynak a legjobb tudomásom és lelkiismeretem szerint csakis oly tanácsot fogok adni, a mely az ország jólétét és hasznát célozza; esküszöm, hogy sem erőszak, sem rokonság, sógorság, barátság nem fog ettől engemet visszatartani; esküszöm, hogy a királyt emlékeztetni fogom azon esküjére, a melyet a nemzetnek tett, és egyúttal örködni fogok, hogy ezen eskü megtartassék, végül esküszöm arra is, hogy titokban fogom tartani mindazt, a minek nyilvánosságra hozatala a királynak vagy az országnak hátrányára válhatnék.«

1371-ben, midőn fegyveres paraszttömegek jöttek Uplandból, Gothalandból és Smalandból Stockholmba és Albrecht királyt nagymérvű engedmények tételére kényszerítették, a király ezen engedményeket a következő szerkezetben szentesítette:

»A birodalmi tanács rendelkezése alá bocsáttatnak az ország összes erődítvényei és várai; a birodalmi tanács hozza javaslatba a kinevezendő várparancsnokokat; egyedül a birodalmi tanács van jogosítva a véderő létszámát és a segélypénzek mennyiségét megállapítani; a birodalmi tanács kebelében megüresült tagsági állomások csakis a birodalmi tanács tényleges tagjainak javaslatvétele alapján és csakis az ő beleegyezéssel töltenek be; a király semmiféle országos ügyben nem határoz, hanem csak a birodalmi tanács véleményes jelentésének értelmében.«¹⁾

Nagyfontosságú alkotmányjogi actus kétségen kívül: de vajjon még betudva ezen actust is az orebrói alkotmánylevél által consolidált svéd alkotmányba: vajjon hol van még itt az összes intézményeket és az államhatalom által gyakorolt jogokat átölelő rendszeres alaptörvény? Hasonlóan töredékesek voltak az 1436-diki királyválasztási föltételül kikötött alapjogok is; sőt még Kristóf király országos törvénykönyvének

¹⁾ Nordenflycht, u. o. 54. l.

revisiója sem nyújtott alkotmányjogi szempontból egyebet nagyfontosságú rendjogi részleteknél. Ki is akarhatott volna még ez idétt Svédországon rendszeresebb, az államélet egészének főbb vonásait átölelő alaptörvényt? A papságnak épp oly kevésbé állott ez érdekében, mint a nemességnek: mert nagyszerű előjogaik és még nagyobb mérvű kiváltságaik csak veszíthettek volna egy ily rendszeres kísérletezés által; a polgári rendben mint ilyenben nem volt még ekkor irányadó a magasabb értelmiség; a parasztok pedig minden valószínűség szerint egész Svédországon úgy gondolkoztak, miként smålandi társaik, a kik azt felelik vala Wasa Gustáv trónkövetelő csábítgatásaira, hogy: »Jó urunk minékünk a Christiern király; nincsen nekünk ő vele semmi bajunk; megígérte ő minékünk, hogy mindaddig olcsó lesz a só, és lesz heringünk is bőségben, míg csak vele fogunk tartani.«¹⁾

Némi szervezetét állapítá meg az 1587-diki egyesség a kormánynak; ámde ezen egyesség illető pontjai nem állottak semmiféle egyéb szervezeti intézkedéssel kapcsolatban; alaptörvényi értékkel csakis az unio tartamára lettek volna főlruházhatók; szintily elszigetelve áll az 1602-diki stockholmi országgyűlési határozat egymagában. Megszünteti ugyan a birodalmi tanácsnak eddig gyakorolt rendkívül nagy, csaknem társ-regensi jogkörét: de ennyit akart csakis kimondani, különben pedig egyáltalán nem akart belenyúlni az alkotmányozásba. 1602-ben Svédország alkotmánya már egészen más, hasonlíthatatlanul kevésbé arisztokratikus szellemű monarchiai alapokon nyugodott, mint I. Gusztáv trónralépte előtt: ámde mind e nagy átalakítást nem rendszeres alaptörvény, nem is többrendbeli, egymást kiegészítő alaptörvények, hanem túlnyomólag a koronázási hitlevélbe igtatott capitulatiók és országgyűlési határozatok eszközölték. IX. Károly alatt már egyenesen arisztokrat-ellenes, absolutisztikus irányú bureaukratismus ver gyökeret Svédországon; de ezen áramlat hatalmas úttörője, Skytte János, épp oly kevésbé gondolt még arra, hogy egy ily intézményt alkotmányjogi törvényhozási actus által consolidáljanak király és országgyűlés, mint ahogy nem gondolt az ellenáram-

¹⁾ Nordenflycht, u. o. 77. l.

latnak utóbb diadalmas vezére Axel Gustavson Oxenstjerna sem. II. Gustav Adolf uralkodási eskümintájából a Károly királynak aránylag demokratikusabb monarchiája elleni rendszeres reactio szelleme beszél; rendszeres reactio, igen, de csakis olyan, a mely beérte azzal; hogy négy-öt rövid pontban, néhány általánosságban tartott alapelv kimondásával jelezze egy új uralkodási politika irányát. Az 1617-diki törvény, melyet Oxenstjerna az Orebroba koronázni jött rendek elé terjesztett vala a maga javaslatában, nagyfontosságú törvény volt ugyan, de csakis az országgyűlés szervezetével és jogkörével foglalkozott. Oxenstjerna nevezetes reformot hajtott keresztül e javaslatában, a melynek horderejét aligha értették meg mindazok, a kik azt megszavazták — a törvényhozási kezdeményezést csakis a koronának tartotta fenn. Oly vonás, mely semmikép sem gyökerezett az addig is történelmileg fejlett svéd alkotmányban. De hát nem akartak a rendek Orebróban rendszeres alaptörvényt alkotni, hanem csakis az időszakos reformokat létrehozni: nem csoda tehát, ha nem fektettek a napi kérdések által teljesen absorbeált rendek a törvényhozási iniciativa kérdésére egyáltalán fontosságot.

Csakis Gusztáv Adolf hősies eleste után a lützeni csataterén, támadt Oxenstjerna agyában a gondolat — a király kiskorúságának idejére szükségessé vált törvényhozási intézkedések kapcsában — oly törvényjavaslatot terjesztteni az országgyűlés elé, a mely törvényerőre emeltetve, magában foglalja lehetőleg az összes államszervezet és államhatalmi jogkör gyakorlásának alapelveit. 1634-ben fogadták el a rendek ezen törvényt, a mely ezen jellemző címet nyerte: »Regeringsformen« vagyis »kormányforma,« . törvény a kormányforma megállapításáról. Hogy ez nem csekély dolgot jelentett, kitűnhetik Puffendorf nyilatkozatából: »Omnibus sicut insigne prudentiae civilis specimen ab omnibus probatum.«¹⁾ Skytte svéd követ²⁾ pedig azt írta a svéd birodalmi tanácsnak, hogy ezen alkotmánytörvényt Angliában minden oldalról mint

¹⁾ Puffendorf, De reb. Sueci. VII. Hsl. ö. Nordenflycht, i. m. 155. lap.

²⁾ L. Nordenflycht, i. m. 155. l. Ezen alkotmánytörténelmi eseményt nem igen méltatják kellő figyelemre államtudományi szakiróink,

valami remekművet bámulják.« Ezen »kormányforma-törvény« főbb mozzanatai a következők :

»A birodalmi tanács tagjait mint az állam feje, a király nevezi ki, szintígy a hadsereg főbb parancsnokait és egyéb tisztviselőket a törvény utasítása, az ország szükséglete és a saját belátása szerint. A birodalmi tanács tagjainak száma 25. A birodalmi tanács joga és kötelessége a királyt az érvényben lévő jogra figyelmeztetni és neki oly tanácsokat adni, a mint ezt az ő legjobb hiszemők és lelkiismeretők szerint az ország java kívánja; a birodalmi tanács joga és kötelessége egyébként a rendeket és a köznépet az alkotmány iránti hűségre és engedelmességre szorítani, és minden egyes állami ügyben akként járni el, a mint ezt a király és az ország joga, haszna, jólléte kívánják, megfelelőleg azon eskünek, a melyet a tanács tagjai a királynak és az országnak tettek.

Ha az idő rövidsége miatt oly ügyeket, a melyek természetöknél fogva az országgyűlés elé tartoznak, rendes uton, az ország érdekének veszélyeztetése nélkül, elintézni nem lehet, akkor egybehivandók a legfőbb országos kormányzati collegiumok tagjai és a tartományi főnökök; ezekhez járuljanak még minden egyes bírósági járásból két-két tag a lovagrendből, a püspökök Svédország és Finnland valamennyi egyházmegyéjéből, vagyis az összes superintendensek, valamint Stockholm, Upsala, Götheborg, Norrköping, Åbo és Wjiborg városok mindegyike részéről egy-egy meghatalmazott. Ha elkerülhetlenné válik az általános országgyűlés egybehívása, pl. a koronázás vagy egyéb fontos államügyek alkalmából, akkor a következők kapjanak meghívást az országgyűlésre: az egybegyűlt birodalmi gyűlés, a grófok, bárók, lovagok és nemesek, a kik ne maradjanak el törvényes ok nélkül az országgyűlésről; az országos militia ezredesei, alezredesei, őrnagyjai és minden ezredből egy-egy százados, illetőleg kapitány; a püspökök vagyis superintendensek minden káptalan részéről 2—2 taggal, és minden két-két háradszázadról egy-egy plebánossal; minden város részéről a polgár-

sőt még azok sem, a kik tüzetesen az európai alkotmánytörténelem méltatásával foglalkoznak. Hsl. ö. Lord Brougham, Political Philosophy il. hll.

mester, és vele egy tanácsnok vagy egyéb előkelő — főrnám — polgár; végül minden egyes hárad részéről egy-egy paraszt. Szót emelni azonban a svéd országgyűlésen csak annak szabad, a kinek Svédország és Finnland régi határain belül fekvő birtoka van.¹⁾

A király kiskorúsága, távolléte vagy betegsége alatt az öt legfőbb állami méltóság viszi a kormányzást; ezen idő alatt azonban nem szabad, ha csak nem éppen végszükségből, sem általános érvényű új törvényt kibocsátani; sem privilégiumokat osztogatni, sem nemességet adományozni, sem semmiféle, — törvényben tüzetesen megjelölt természetű — korona-jószágot eladni. Ha erre is rákényszerítene a végszükség, akkor a királynak, mihelyt elérvén nagykorúságát, átveszi az uralkodást, jogában álljon, minden ily kiskorúsága alatt eladott jószágot ismét visszavenni.

A király kiskorúsága, távolléte vagy betegsége alatt említett öttagú regenség tartozik a fontosabb ügyekben az egybegyűlt birodalmi tanácsot meghallgatni, sőt, a mennyiben szükséges, tartozik az öt országos collegium véleményes jelentését is bekérni. Országgyűlések azon idő alatt lehetőleg nem tartandók; csakis akkor hivandók egybe a rendek, ha az ország sorsa forog a kockán.

A szöveg további folyamában a »Regeringsformen« az államjogilag főnálló hatóságok szervezetét recapitulálja, a mi egymagában véve is már följé emeli alkotmányjogi jelentőségét — a lengyel és a spanyol alkotmányjogi mozzanatokat bőségesen tartalmazó törvényeknek, sőt közelebb hozza a rendszerességhez a Bill of Rights-nél is. A hatóságok szervezetének recapitulációja után elrendeli e kormányforma-törvény egy birodalmi törvényszék felállítását. Ezen birodalmi törvényszék valóságos állambíróságot ülend oly egyének fölött, a kiknek a korona vagy az ország ellen elkövetett, vagy egyéb büntetteik, vétségeik ügyében, éppen csakis az illető tettesek magas állása miatt, eddigelé az országgyűlésen egybegyűlt

¹⁾ A mi az athenei alkotmányjogra emlékeztet, a melynek értelmében *στρατηγός*-szá csak az választathatott, és az *ἐκκλησία*-ban is szót mint indítványtevő bizonyos korszakokban csak azon athenei állampolgár emelhetett, a kinek fekvő birtoka volt Attikában. L. »Die Demokr.« I. i. h.

rendek voltak illetékesek bíróilag eljárni és ítéletet hozni. Ezen birodalmi törvényszék bíráivá a kormányforma-törvény a négy legfőbb udvari bírót, a többi birodalmi tanácstagot, a tartományi főnököket és a legelőkelőbb hat város polgármestereit rendeli ki.

A tartományok közigazgatását 23 tartományi főnökre bizza e kormányforma-törvény. Állandólag meghatározott székhelyeiken kell e tartományi főnököknek lakniok, és valamint a várparancsnokok, úgy ők is három évre neveztetnek ki, a mely időnek leteltével Stockholmba kell jönniök, hogy leszámoljanak három évi összes működésökről. Minden egyéb hivatal viselőjének évről évre kell leszámolniok. Csak a meghódított tartományokbani kormányzói állomások, meg a stockholmi főhelytartói állomás lőnek a birodalmi tanács tagjai számára föntartva. Senki sem vonhatja ki magát, törvényes okok nélkül, azon hivatal viselése alól, a melyre kineveztetik. A hivatalviselés, mint államszolgálat, azonban ezentúl biztos, kiszabott fizetéssel díjaztatik. Ha valamely hivatalnok mulasztást vagy büntettet, vétséget követ el, úgy az állam részéről a birodalmi főügyész vádat emel ellene a királyi udvari tanács (bíróság) előtt, mint fegyelmi bírószág előtt. De ha a tettes tagja az öt magas collegium valamelyikének, akkor a fegyelmi bírószág az öt fő méltóságból és a collegium két-két tagjából alakul meg. Ha pedig magok a magas collegiumok tagjai vagy pedig az állami főméltóságók követnek el valamely mulasztást, vétséget vagy büntettet, úgy a király discretionarius jogkörére bizatik, hogy beéri-e egy egyszerű feddés-sel, vagy pedig formális vizsgálatot akar-e indítani az illetők ellen az egybegyűlt birodalmi tanácsban. Csak ha a király kiskorú, vagy ha valóságos felségárulás vagy hazaárulás büntette forog fenn: csak ez esetben lesz fölöttük is illetékes a birodalmi törvényszék bíraskodása.

Valahányszor csak a tartományi főnökök Stockholmba jönnek leszámolás végett, mindannyiszor tiszti ülés fog tartatni oly ügyek fölötti tanácskozás és határozathozatal végett, a mely ügyeket nem utasítanak, sem az alkotmány, sem a jogerejű szokás az országgyűlésen egybegyűlt rendek elé. Ezen tiszti üléseken résztvesznek az összes (fensőbb) tisztviselők,

és a rendek részéről azok, a kiknek kategóriáit a kormányforma-törvény kirendeli.«

Íme kiterjedt tehát e kormányforma-törvény majdnem mindenre, a mi egy modern rendszeres alaptörvényben foglaltatni szokott. De azért mégsem lehet azt nevezni sem rendszeresnek a szó komolyabb értelmében, sem pedig alaptörvénynek. Nem lehet rendszeresnek nevezni a szó komolyabb értelmében azért, mert sem az államhatalom törvényhozói, végrehajtói és bírói jog- és munkakörei nem lőnek abban tudományos államjogi éllel, úgy egymással, mint az állampolgársággal szemben megállapítva, sem pedig nem lőnek az állampolgárok egyéni jogai egyáltalán mint ilyenek kidomborítva, annál kevésbbé sanctióval megerősített szerkezetben vindikálva. Volt ugyan szó az állampolgárok egyéni alapjogainak egyik legfontosabbikáról, a hivatalviselési képességről az országgyűlésen 1634-ben: ámde e részben nem jött bele az országgyűlés határozata magába a kormányforma-törvénybe, hanem csakis a birodalmi tanács egy ünnepélyes nyilatkozatában constatálta e nagyhorderejű állampolgári egyéni alapjogot a birodalmi kancellár fölhívására.

Az mondatott ugyanis az 1612-diki nemességi nagy privilegium okmányában, hogy »Svédországon semmiféle alacsony születésű egyén — vanbördige — ne tétessék elébe sehol a nemességnek, a királynak és az országnak szegyenére.« Az 1634-ben egybegyűlt országgyűlés nem-nemes rendei ezen kifejezés »vanbördige« ellen heves kifakadásokban törtek ki. Oxenstjerna megértette a kor intő szavát, azért rábirta a birodalmi tanácsot a következő nyilatkozat tételére:

»Ezen elnevezés alatt vanbördige nem szabad ezentúl mást érteni, mint oly egyént, a ki egészen elfajzott, — vanslágstas — nem törődik sem a becsületével, sem nem iparkodik kötelességei teljesítésében. Szóval, a vanbördige alatt csakis oly egyént kell érteni, a ki az ő születését az ő saját egyéni visellete által gyalázta meg. A ki különben törvényes házasságból és tisztességes szülőktől származik, tartozzék bár a nemességhez vagy a papsághoz, polgársághoz vagy akár a parasztsághoz, ne nevezessék ezentúl vanbördigének, és ne legyen kizárva egyetlen egy oly hivatalból sem, a melynek viselésére

képessége van e hazában!« Ha e nyilatkozat beljön a kormányforma-törvénybe: úgy még közelebb jött volna ez utóbbi egy rendszeres alkotmány-törvény fogalmához: ámbár még ekkor is hiányzottak volna belőle úgy az egyéni szabadság mozzanatai, a melyek pedig megvoltak a svéd szokásjogban, mint ahogy hiányzott volna belőle még sok más. De alaptörvénynek sem nevezhetjük ezen 1634-diki kormányforma-törvényt, és ugyan már csak azon okból sem, mert nem különbözött az az eltörölhetése, egészbeni vagy részbeni revíziója vagy hatályon kívüli helyezhetése szempontjából semmiféle egyéb svéd köztörvénytől. Ha alaptörvény alatt oly törvényt értünk a modern államtudományban, a mely törvény a benne lerakott szervezeti és jogi vezérlő eszméknél fogva szabályozóul szolgáljon mindazon törvények szellemére, politikai irányára nézve, a mely törvények ezen alaptörvénynek meghozatalától, mindaddig, míg az csak érvényben marad, alkotgatni fognak: akkor nagyon is természetes azon követelmény, hogy az ily alaptörvény ne legyen kitéve a törvényhozás további működésében, egy vagy más országgyűlés képviselői vagy egyéb alapon nyugvó, de mindenesetre döntő illetékességű elemei részéről katastrophikus meglepetéseknek. Ezért a modern alaptörvények alkotói belátták ugyan egyfelől azon elméleti törekvések kábaságát, a melyek a régibb századok folyamában egy-egy nép összes jövendő életére egyetlen egy lehető legjobb, és éppen azért többé nem is módosítható alkotmányt vélték kieszelhetni: de másfelől még sem akarták kitenni a népeket annak, hogy az összes állami életnek és jogéletnek alapeszméit magában foglaló alaptörvényt, úgy, a mint ennek vezérelveit hosszú küzdelmek nehezen kivivott eredményeiből a nép javára legjobban megállapíthatni hitték volt, egy nem várt pillanatban, vagy legalább az egész nemzet értelmiségének jókoráni elvi előkészítése nélkül, bármely országgyűlésen egy egyszerű leszavazással a reactio vagy a túlajtók, vagy tán mindkettőnek ad hoc erkölcstelen szövetkezése megsemmisítesse, és ezen megsemmisítéshez még holmi függöny mögötti cselszövények vagy félrevezetés által a szentesítést is rövid úton megszerezhesse, és éppen azért az ily pillanatnyi áramlatok pártpolitikai megrohanása ellen biztosítandók az alkot-

mány alapelveit, az alaptörvényt oly clausulával szokták megedzeni, miszerint ezen alaptörvénynek egészbeni vagy részbeni módosítása, revisiója csak akkor kerülhessen napirendre, ha azt pl. vagy két egymásutáni országgyűlésnek, vagy legalább egy országgyűlésnek kétharmadnyi szavazattöbbsége stb. kívánja; és ha napirendre kerül is ez által az alaptörvény egészbeni vagy részbeni revisiója, ne egy közönséges országgyűlés határozhasson egyszerű szavazattöbbséggel a revisio szelleme és szerkezete fölött érdemileg, hanem vagy a tüzetesen e célra egybehívandó alkotmányozó gyűlés, vagy pedig két egymásutáni országgyűlésnek legalább is kétharmad többsége s több efféle.

Az 1634-diki svéd kormányforma-törvényben semmi nyoma még egy ily clausulának, egy ily megedzési, körülmény-czolási törekvésnek. Egyszerű köztörvény az, mint bármely egyéb törvény, mely akár a legcsekélyebb jelentőségű magánjogi, perjogi vagy közgazdasági kérdésben az idétt vagy később a svéd országgyűlés által hozatott. Sőt Christina királynő, X. Károly és XI. Károly ezen 1634-diki kormányforma-törvényt meg sem erősítették, tehát az akkori államjog nyelvén szólva kétségben hagyták a nemzetet a felől, vajjon törvényerejű érvényt tulajdonítanak-e és kívánnak-e tulajdonítani ezen kormányforma-törvény határozatainak vagy sem? 1660-ban »Additamentum« szavaztatott még hozzá, különösen a közhivatalviselés jogának minden rendre kiterjesztése érdekében; ámde maradandó, minden oldalról elismert és törvényes tiszteletben tartott államjogi érvényt ezen additamentum sem volt képes az 1634-diki kormányforma-törvénynek biztosítani, és így ez, szintűgy, mint a többi, régibb századbéli e fajta alkotmánytörvény lassanként elkallódott. Már 1680. december 10-dikén azt határozták a svéd rendek, hogy ez az 1634-diki kormányforma-törvény nem kötelezi többé a királyt, és ennél fogva jogában áll a királynak azon tetszése szerint változtatni. ¹⁾ »Lag och lagn stadga« — így nevezték azelőtt a rendek az 1634-diki kormányforma-törvényt: most pedig a rendeknek ezen érvényen kívül helyező határozatát nevezé el a király »örök törvénynek.« ²⁾

¹⁾ és ²⁾ Nordenflycht, i. m. 223. l.

Hasonlót kell mondanunk az 1719-diki Regeringsformen-ről. Ezen nevezetes kormányforma-törvény sem volt rendszerebb, sem nem volt inkább alaptörvény-természetű az 1634-diki alkotmánytörvélynél. A legsajátságosabb intézkedéseket vette föl az 1719-diki svéd országgyűlés ezen új kormányforma-törvénybe: megállapította, hogy a királynak a birodalmi tanácsban csak két szavazata, nem pedig abszolutismusra — enwäldet — valló korlátlan elhatározási, eldöntési joga legyen, a mi annyit jelentett, hogy a svéd király uralkodási actusai ezentúl a birodalmi tanács tagjai szavazatainak többségétől függenek; elrendelte azt is ezen 1719-diki »kormányforma-törvény,« hogy a birodalmi tanács minden üléséről állandóan és rendszeresen jegyzőkönyvet vezessen minden egyes birodalmi tanács-tag fölszólalásának és szavazatának tüzetes megjelölésével, hogy minden országgyűlés egybegyűlése alkalmával valamennyi ily jegyzőkönyv a rendek elé terjesztetvén, a rendek ezen jegyzőkönyvek alapján a birodalmi tanács tagjainak működését fölülvizsgálhassák és esetleg felelősségre is vonhassák. Szóval, felelőssé tette ezen 1719-diki svéd kormányforma-törvény a birodalmi tanács tagjait, a kiknek szavazattöbbségétől pedig a király minden uralkodási actusa függött, legalább törvényes (nem czélszerűségi) szempontból a rendekkel szemben.¹⁾ Ennél nevezetesebb alkotmányozási műveletet még nem végzett a XVIII. században, de azelőtt sem a svéd törvényhozás: mindezek daczára nem nyert rendszerebb, törvényszerűbb szerkezetet ezen állami okmány sem, mint a minőben az eddigi svéd alaptörvények láttak napvilágot. Hogy nem tartották magok a rendek sem még ezen kormányforma-törvényt oly horderejű államjogi alapnak, mint a minővé emeli a modern államjog bármely államban is, a melynek van, ennek rendszeres alkotmányjogi alaptörvényét: ez kitűnhetik azon tényből, miszerint, habár föl lőn véve az 1719-diki kormányforma-törvénybe, szintűgy, mint a király koronázási hitlevelébe azon tétel, mely

¹⁾ Nordenflycht i. n. 259—262. ll. — Az 1719-diki kormányforma-törvény javaslata azon fogalmazványban gyökerezett, a melyet még 1716-ben Per Ribbing báró és az öreg Gyllenranz nyújtottak be; számos rendelkezése azonban az 1634-diki kormányforma-törvényből vétetett át.

megszünteti, sőt eltiltja, mint gyűlöletre méltó, nemzetellenes tévelyt, a királynak a korlátlan uralkodást: azért mégis a rendek külön törvényt alkottak, a mely minden egyes hivatalnokot, világít úgy, mint egyházit, arra kötelezett, hogy ünnepélyes esküt tegyen, hogy testtel-lélekkel küzdeni fog az ellen, »hogy a gyűlöletes korlátlan uralkodás — enwäldet, souverainitás — még valaha visszaállíttassék.¹⁾ Másfelől már 1720-ban szükségesnek látták a rendek a koronázási eskü formulájába egy oly pontot is fölvenni, a mely a király szavazatjogát és az ő uralkodási actusainak a birodalmi tanács tagjai többségének hozzájárulásától függővé tételeit messze túl az 1719-diki kormányforma szellemétől szabályozta volt; a mint hogy ugyancsak a koronázási esküformulába oly pont is iktattatott, a melynek erejénél fogva a rendek a király iránti hűségkötelezettsége alól fölmentettek, mind azon esetekre nézve, a melyekben a király a saját maga eskűjét vagy fogadalmát megszegendte. Ennek következtében az 1719-diki kormányforma-törvény már 1720-ban revisio alá került, és a királyi praerogativa érdekében a fennérintett megszorítások megsemmisítettek; ²⁾ és az, hogy a birodalmi tanács tagjai az országgyűlésen egybegyűlt rendeknek felelősek, határozottan és ünnepélyesen kimondatott; másfelől azonban a birodalmi tanács följosóztatott, hogy az országgyűlést, ha az ország java valamely váratlan esetben úgy kívánná, a király beleegyezése nélkül is, saját hatalmi köréből kifolyólag egybehíhassa.³⁾ Ugyanekkor az országgyűlésen egybegyűlt rendek azon jogot is beiktatták az országgyűlés számára a revideált alkotmányba, vagyis az 1720-diki kormányforma-törvénybe, hogy a nemzetközi ügyek, háború, békekötés, szövetségkötés ügyeibe, a melyek fölött az 1719-diki kormányforma-törvény a rendelkezést egyedül a birodalmi tanácsban elnöklő királynak tartotta fenn, ezentúl maguk az országgyűlésen egybegyűlt rendek szólhassanak bele végérvényes határozathozatali jogosúltsággal; ⁴⁾ és hogy a hadsereg fölötti rendelkezés jogát is a rendek maguknak biztosítsák, beleiktatták végül még azon

¹⁾ Ugyanott.

²⁾ Nordenflycht, i. m. 266. l.

³⁾ és ⁴⁾ Nordenflycht, i. m. 267. l.

pontot is, miszerint a hadsereg nemcsak a királynak esküdjék hűségét, de az országnak és az országgyűlésnek is, és hogy egy ezredes se merészelje a maga ezredét béke idején más célból kivonultatni, mint a rendes hadgyakorlatokra, ha csak nem a király és a birodalmi tanács parancsára; ha mely ezredes pedig e törvényt megszegné, halállal, becsületvesztéssel és vagyonának elkobzásával büntetessék merénylétéért. ¹⁾

Ime ennyire kiépítette ezen 1720-diki kormányforma-törvény az alkotmányos-monarchiát Svédországon az alkotmány-biztosítékok irányában: és még sem nevezhetjük ezen 1720-diki kormányforma-törvényt sem rendszeres alap-törvénynek. Nem; hisz oly csekély műgondot fordított a svéd országgyűlés ezen 1720-diki kormányforma-törvény szerkezetének kellő formai megerősítésére, hogy nem is közölte a javaslatot a birodalmi tanácssal, elannyira, hogy ezen birodalmi tanács, kevéssel annak szentesítése után, már azzal mert fenyegetőzni, hogy majd ő is — a birodalmi tanács — átrevideálja ezen 1720-diki kormányforma-törvényt a haza javára, a maga részéről.« ²⁾ Hogy nem érezte magát még a legfontosabb államjogi törvények alkotásában sem lekötve az 1720-diki kormányforma-törvény határozatai által a svéd törvényhozás, kiderül azon körülményből is, hogy már 1723-ban, midőn pedig e kormányforma-törvény még teljes érvényben volt, az országgyűlés jogköréről, egybehívásáról stb. egy jelentékeny törvényt alkotott, még pedig oly szellemben, a mely nagyban ellenkezett az 1720-diki érvényben lévő kormányforma-törvény szellemével. Az országgyűlés egybehívásának jogát ezen új, 1723-diki törvény már a tartományi főnökökre is kiterjeszti bizonyos esetekben; sőt semmisknek nyilvánítja a király mind azon rendeleteit, a melyeket ily esetekben kibocsát. Erre csakugyan nem volt még praecedens Svédország alkotmánytörténelmében. ³⁾

Nevezetes lépést tett a svéd törvényhozás 1751-ben az alkotmányjog terén; Adolf Frigyes koronázási hitlevelébe

¹⁾ Ugyanott.

²⁾ Nordenflycht, i. m. 269. l.

³⁾ Nordenflycht, 275—292. ll.

beleiktatta a korona praerogatívájának oly megszorítását, a melyre 1720-ban és 1723-ban a legvérmesebb néppárti politikusok sem gondoltak még. Megeskették a királyt, hogy csakis a kir. ház miniszterét fogja saját belátása szerint kinevezni; minden egyéb magas államhivatal betöltésénél a király csak a birodalmi tanács által előterjesztendett jelöltek-létszámából nevezhet ki; a kabinet tagjainak kinevezésénél a birodalmi tanács által emelendett nehézségek figyelembe veendőek; a cancellária elnökét pedig maguk az országgyűlésen egybegyűlt rendek fogják kinevezni. ¹⁾ Egyfelől tehát egy ily alkotmányjogi actus, másfelől meg az 1720-diki kormányforma-törvény még érvényben: valóban sajátyszerű egy állapot. Hogy lehetett volna még ekkor szó, komolyan, rendszeres alkotmányjogi alaptörvényről? — Az 1756-diki royalista államcsinnykisérlet nem sikerült. A rendek kaptak a merénylet meghiusultán, és országgyűlési határozat által elvették a királytól a négy legfőbb, Stockholmban székelő hadiparancsnok kinevezési jogát, és azt egyenesen és kizárólag a birodalmi tanácsra ruházták. ²⁾ Csaknem gyökeresen átalakította, legalább a rendi képviseltek kebelén belül, az 1562-diki törvény a nemesség részvételének módozatait is az országgyűlésen: minden megtörténhetett, a nélkül, hogy az 1720-diki kormányforma-törvény előbb revideáltatott volna, azon irányban, a melyre ezen utóbbi alkotmányjogi intézkedések vallottak.

Csak az 1765-diki országgyűlés hozott egy nevezetes határozatot, a mely előre árnyékolta már a modern alkotmányjogi alaptörvények jogi természetének egyik jellemzetes mozzanatát. Határozatilag mondotta ki ezen évben a svéd országgyűlés, hogy ezentúl, ha valamely országgyűlésen a kormányforma-törvények módosítványai, magyarázatai vagy pótczikkei hozatnak javaslatba, úgy ezek törvényerőre ezen országgyűlésen még nem, hanem csakis a következő országgyűlésen emeltethetnek, és akkor is csakis az összes rendek egyező szavazatával. — Rendszeres alaptörvény alkotásához folyamodni azonban senkinek nem jutott még ezért Svédországon az eszébe. Az igazságügyi kancellár — folkets

¹⁾ és ²⁾ Ugyanott.

ombud -- kinevezését a rendek ugyanekkor maguknak tartották fönn és ez által ismét csorbát ütöttek a formailag még érvényben levő kormányforma-törvény által előírt államjogi jogrenden. ¹⁾

Már 1772-ben oda nyilatkozott III. Gusztáv király, hogy kísérletet fog tenni egy új alkotmánytörvényvel: hat évig próbálja ki a nemzet, és azután határozza el az országgyűlés, vajjon érvényben maradjon-e az továbbra is? A király be is váltotta ígérését, és új kormányforma-törvényjavaslatot nyújtatott be, az 1680 előtt fönnállott svéd államjog szellemében; az országgyűlés el is fogadta e javaslatot és így törvényerőre emelkedett az még 1772-ben.

Ezen kormányforma-törvény jóval inkább rendszeres foglalatja már az egész svéd alkotmányjogot átölelő alaptételeknek, mint a minők az eddigi svéd kormányforma-törvények voltak; a rendszerességre irányzott törvényhozói törekvés jellegét viseli magán ezen kormányforma-törvény azon intézkedése különösen, a mely hatályon kívül helyezi az összes 1680 óta alkotott kormányforma-törvényeket.

Ámde nem foglal magában intézkedést sem a saját jogi természetének a rendes törvényénél nagyobb megerősítése tekintetében, sem pedig nem állít föl az egyéni alapjogokra nézve oly tételleket, a melyek lehetővé tették volna, hogy az összes további svéd törvényhozás, a míg ezen kormányforma-törvény érvényben marad, ennek szellemében fejlesztessék tovább.

Sőt a bevezetésben az mondatik, hogy »egyedül a királyt illeti meg a jog, és senkit mást, uralkodni Svédország fölött az ország törvényei, a király-törvény (balk) és ezen kormányforma-törvény fölött.« Miután pedig alkotmányjogi mozzanatok, még pedig olyanok is, a melyeket ezen 1772-diki »kormányforma« rendelkezései érintetlenül hagytak, amazokban szintén foglaltatnak; és most mégis az rendeltetik, hogy a király ezek szerint is uralkodjék: tagadhatatlan, hogy egységes, önmagában bevégzett, az összes akkori svéd alkotmányjogi alaptételeket és vezérelveket magában foglaló, és így

¹⁾ Nordenflycht i. m. 296—297. II.

rendszeres alkotmányjogi alaptörvénynek ezen 1772-diki Re-geringsformen sem tekinthető. ¹⁾)

1789-ben, február 21-dikén, nem minden erőszakoskodás nélkül fogott III. Gusztáv hozzá az 1772-diki kormányforma-törvény félig autokrat irány felé hajló, félig demokratikusabb szellembeni revíziójához: de már azon §, a mely a nem-nemes rendek tagjai számára, teljes egyenjogúságot követel a jog-ótalomra nézve a koronától, ezen 2. §, mely az összes ren-dek összes tagjainak teljesen egyenlő szabadságát hangoztatja a nemesi rend tagjainak szabadságával; ez a 2. §. már nagyon is elárulja, hogy honnét fűtt ekkor már a szellő. Az igaz, hogy Párisban a Bastillet csak még ugyanezen 1789-diki év július 14-dikén rombolja vala le a forradalmi tömeg, és a svéd király a nemesség megtörését az »egyenlőség« nevében már február 17-dikén kísérlette meg első ízben: ámde a modern alkotmányjogi reformmozgalom előszelét megértették már a kor színvonalán állott stockholmi udvarnál 1788. decemberé-ben. Olvasták itt már ekkor azon emlékiratokat, a melyekben a pénzügyi tönk szélére jutott XVI. Lajos államtanácsának főlhívására Franciaország államtudósai és publicistái csak imént oly demokrata szellemben válaszoltak volt; megértet-ték azon javaslatból, melyet a király legidősebb fivére, a pro-vencei gróf a pénzügyi tönk szélén az egybehivandó ország-gyűlés egybeállításának módozatai, elemei tárgyában a »No-tables«-ok gyűlésén még november havában benyújtott, a midőn ezen vérbeli herczeg, kit később XVIII. Lajos neve alatt ismer vala meg a világ, azt követeli vala, hogy a »tiers-état«, a harmadik rend ezentúl éppen kétszer annyi kép-viselőt legyen jogosítva az országgyűlésre küldeni, mint a nemesség és a papság külön-külön; megérthették, mondom, Stockholmban az udvarnál már a provencei gróf ezen javas-latából is, hogy az uralkodó családok érdekében áll szakítani az eddigi alkotmánypolitikai hagyományokkal, és egy egészen új, eddig még járatlan úton kell megindulni. Nem adatott meg III. Gusztávnak, hogy ezt a szó teljes értelmében végre-hajthassa Svédországon; 1789-ben a dolgok ott fönn északon

¹⁾ Sveriges Grundlagar, 1744. — L. Nordenflycht i. m. 305. l.

még úgy állottak, hogy lényegileg fönn kellett még tartani az 1772-diki kormányforma-törvényt a III. Gusztáv által célba vett további reformok alapjául; ki is mondotta ezt az 1789-ki országgyűlés határozata; ¹⁾ III. Gusztáv 1792-ben elesett Ankarström gyilkától, — az ő utódát, IV. Gusztávot, meggyűlöli lassankint az egész svéd nemzet, — hasztalan dühöng a gondolat, és sajtó szabadsága ellen; eltípor valamennyi folyóiratot, kitilt országából (1804.) minden francia és dán hírlapot, — a svéd hírlapoknak megtiltja, hogy ne merészeljenek egy szót se írni a francia forradalom viselt dolgairól; örömben nagyot szökik, valahányszor azt hallja, hogy egy-egy nyomda ismét megbukott, ő maga pedig nem olvas egyebet, mint a bibliát és az »Exercier-Reglement«-t; s midőn már tarthatatlanná válik ezen zsarnokság, megrohanják őt a rendek, fogva viszik Gripsholmba és lemondattják; (1809. márczius 29.); május 29-dikén pedig formailag le is teszik nem csak őt, magát IV. Gusztávot, de az egész Wasa-dynastiát. Az okmányban, melyben őt trónvesztettnek nyilvánítják, fölhoznak ellene mindent, a mit elkövetett Svédország ellen, tán akaratlanul is, uralkodásának folyamában; szemére lobbantják, hogy fölösleges hadviselései által tönkre tette a mezőgazdaságot, ipart, kereskedelmet, bányászatot, hogy elvesztette Finlandot, sőt még azt is, hogy megszegte koronázási esküjét, és hogy ki akarta rabolni a bankot. Csak azon vádat nem emelik ellene, hogy megszegte az alkotmányt, azaz az 1772-diki kormányforma-törvényt. Pedig ez 1809-ben, midőn IV. Gusztávot letették, még formailag teljesen érvényben állott.

Végre 1809-ben, június 6-dikán létrejött a királyválság folytán mellözhetlenné vált új alkotmány, szintűgy egyetlenegy »kormányforma-törvény« (»Regeringsformen«) alakjában mint az előbbieik. Ámde ezen 1809-diki svéd kormányforma-törvény már valóságos, rendszeres alaptörvény volt; ha nem is szakított még a rendek előjogaival, sőt az országgyűlés rendi tagozatával: hogy alakilag mégis túlnyomólag az 1791-diki francia alkotmány — »Constitution« — mintájára készült: ezt nem fogja tagadhatni senki, a ki e kettőt egybe-hasonlítja.

¹⁾ Sveriges Grundlager 1789., 9. §.; Hsl. ö. Nordenflycht, 318. l.

Elmondhatjuk tehát, hogy még az alkotmányjogi mozzanatokra nézve oly folytonos válságokban gazdag svéd államéletfejlődés is csak oly időpontban hozta létre az első rendszeres alaptörvényt, a midőn már példát adott egy ily alakbani alkotmányozási kísérletre az európai monarchiáknak az 1789-ben kitört nagy francia forradalom.

A rendszeres alaptörvények genesisét az Egyesült-Államok 1787-diki alkotmányának, másfelől az 1791-diki francia »Constitution« epochája jelzi e szerint: e két időpon- ton túl azonban, miként mind ez előzményekből kitűnik, ezen genesis előkészítését nem az európai államok alkotmánytör- ténélni fejlődése idézte elő.

Az igaz, hogy Etienne Marcel már 1358-ban sokkal rendszeresebb szerkezetben követelte volt nemcsak az állam- polgári jogokat, de az államhatalom szervezetének megállá- pítását is csaknem oly bevégzett formulákban helyezte kilá- tásba, mint a svéd »Regeringsformen«: ámde Etienne Marcel alkotmányát megbuktatta a vidék műveletlen tömegének bru- talitása és letiporták híveit, mielőtt meghajoltak volna valaha is ezen alkotmány előtt, a francia főnemesség nehéz lovasai. Másfelől a könyvnyomtatás még nem volt föltalálva; a moz- galom leveretése után nem képződhetett ily természetű kér- désekben traditio a nemzet kebelében Etienne Marcel esz- méinek irányában; csakis a legtudósabbak emlékeztek rá a könyvtáraik falai közt, és midőn az észak-amerikai Egyesült- Államok alkotmányát megszerkesztették, nem emlékezett Etienne Marcel eszméire sem innen, sem túl az oceánon, az irányadó elmék közül már senki.

Valamennyi európai állam között egyesegyedül Svéd- ország volt az, a melynek alkotmányjogi törvényei időről- időre legközelebb jártak egy rendszeres alaptörvény eszméjé- hez; nagy hírnevet is szerzett magának az 1634-diki svéd törvényhozás azon kormányforma-törvény megalkotása által, a melyet Skytte londoni svéd követ szerint, — hallók — mint páratlanul bölcs törvényt magasztaltak a XVII-dik század negyedik évtizedében még Angliában is.

Ámde mit tudtak azon amerikai politikusok, a kikben az Egyesült-Államok alkotmányának alap gondolata első ízben

megfogamzott volt — mit tudtak ők akár az 1634-diki, akár az 1719-diki vagy az 1772-diki svéd kormányforma-törvényről, akár Skytte Jánosról? A »Federalist«-ból bizony nem tűnik ki, hogy akár Hamilton, akár Jay, Jefferson vagy Madison ilyen egybehasonlító alkotmánytörténelmi tanulmányokkal tüzetesebben foglalkoztak volna. Egyéb forrásokból pedig tisztán világosan arról győződünk meg, hogy egyáltalában nem alkotmánytörténelmi, hanem túlnyomólag irodalmi tanulmányokból nyerték az amerikai államférfiak szintűgy mint a francia forradalom vezénylő szónokai az ösztönzetet rendszeres alaptörvény alkotására. Még azok is, a kik nem olvastak a görög gyarmatokban alkotmányozott bölcsészek rokontermészetűnek látszó kezdeményezéseiről, sem Charondas és Zaleukos állítólagos töredékeit, állambölcsészkedő bevezetéseit nem olvasták, még ezek is ismertek egész tömeg államregényt Morustól le egész Rousseauig; és különösen ismerték Locke művét »On Civil Government«, a melynek függelékeül rendszerint oda szokott csatoltatni a kiváló angol állambölcsész által Carolina állam számára kidolgozott »alkotmány«; a minthogy bőven ismerik vala azon »alkotmány«-t is, a melyet ugyancsak Jean-Jacques készít vala elő Lengyelország számára. A III. Károly alatt közzétett enemű spanyol irodalmi reformmunkálatok szintén befolyásoltak egy-két gondolkodót; még inkább pedig maga a tényleges államjogi tarthatatlanság, a mely nem egy régi épület tatarozását, de egy egészen új épületnek azonnali fölépítését írja vala elő a nép jogainak biztosításáért küzdő törvényhozóknak. ¹⁾ Tüzetesen fogok más alkalommal ezen irodalmi előz-

¹⁾ A nyomok az irodalomban Hellas bölcsészeinek törvényhozási actusaira és kísérleteire vezetnek vissza. A görög államok túlnyomó nagy részében az alkotmány szintűgy történelmileg fejlődött volt, mint később Angliában vagy Magyarországon. Például Athenében Solon nem az egész alkotmányt alakította át a maga 592-diki, világtörténelmi fontosságúvá lett tötévényhozása (L. »Demokratie« cz. művem I. kötetének 2. fejezetét) által, hanem csakis egyes államintézmények — pl. a tanács, az Areiopag, a Heliaia stb. — reformját vitte keresztül. Az ős görög államok majdnem mind kizárólag hasonlóan jártak el: azért nem is jutottak soha egy az egész államszervezetet és az államhatalom meg a nép jogkörét, s az állampolgárok egyéni alapjogait egy ugyanazon nagy

ményekről értekezni: jelenleg áttérek a tényleg fönnálló európai monarchiáknak érvényben levő rendszeres alaptörvényeire. Európa jelenlegi monarchiái közül csak Angliának, Magyarországnak, a két Mecklenburg nagyhercegségnek, az

államokmányban törvényerejűleg megállapító rendszeres alaptörvény birtokába. A *πολίτευμα*, vagy rokonértelemben a *πολιτεία* mindezen és görög államokban az érvényben levő államintézmények összességét jelentette csupán, tehát olyasvalamit, a minnek az eredete sem nem egyetlenegy időpontra, sem pedig nem egyetlenegy szervező, mindent átölelő alapgondolatra vall, hanem századok hosszú során át számtalan időpontra, a melyben az öröklött intézmények egyik vagy másik mozzanatának többé-kevésbé palliatív vagy többé-kevésbé gyökeres törvényhozási átalakítása érvényesült.

Egészen másképp keletkeztek a görök államok a gyarmatokban, különösen pedig az oly újonnan alapított városokban, a melyeknek első alapvetése akár meztelen talajon, akár egy elpusztult régibb város romjain már oly időben ment végbe, a midőn a szellemi közművelődés már magasabb fokot ért volt el és általánosabban is el volt terjedve a görög népéletében. Az ily városok többnyire tervszerű alapon lőnek fölépítve; a polgárzat jövőjének biztosításán buzgólkodó hatalmi elemek azonban nemcsak a telkek föl- s kiosztásában kívántak bizonyos, tervszerűleg előre jól megállapított rendszert követni, de az alakítandó állam szervezetének és a szervezendő államhatalom jogkörének megállapításában is. Egy egészen új talajon, egy egészen új államélet küszöbén állottak a kivándorlott város-alapítók; ha kegyelettel gondoltak is odahagyott régi hazájokra, csak ritkán terjedt ezen kegyeletök odáig, hogy átültessék az anya-városnak hagyományosan fejlett összes intézményeit is. Többnyire csak a fontosabb kereteket vették át; voltak azonban olyanok is, a melyek merőben szakítottak az anya-városnak politikai hagyományaival. Ily tabula rāsan alakult államok voltak kiválóan a nyugati görögség gyarmat-városai Italiában és Siciliában; tehát éppen azon városok, a melyek már az ötödik század elején egész seregét rajozták ki a bölcsészeknek. Nem csoda, ha úgy a pythagoreusok mint az eleaták, meg az ion iskola tanítványai kapva kaptak, az alkalmon, eszméiket érvényesíthetni, midőn arra lőnek fölhíva, vagy saját kebelbeli polgártársaik, vagy pedig távolabb lakó bámulóik által, hogy törvényeket és alkotmányt adjanak egy vagy más újonnan alapított, vagy csak nem rég keletkezett, s a hagyományok tömkelegéből teljesen kiszabadult város népének. Νομοθετεῖν καὶ πολιτεύεσθαι — e kettő együtt járt ugyan, de azért nem állíthatjuk, hogy mindazon bölcsészek, a kik egy ily magas tiszttal elvállalására fölhíva lőnek, egytől-egyig rendszeres egészbe igyekeztek volna önteni mindazt, a mi az általuk szervezendő, vagy gyökeresen reformálandó gyarmatváros-állam politikai szervezetére vonatkozott. Valljuk be őszintén hogy egy ilyen alkotmányozási kezdeményezésnek

orosz császári birodalomnak és Montenegro fejedelemségnek nincs alkotmányjogi alaptörvénye; hogy az Ozman birodalmat ne is említsem.

Hogy Anglia és Magyarország éppen azért neveztetnek, sőt jórészt ünnepeletnek is, az államtudományi és államjogi irodalomban történelmileg fejlett alkotmányú államokúl, mert nem birnak rendszeres alkotmányjogi alaptörvénnyel, ez köztudomáson van; ez bevégzett alkotmánytörténelmi tény, a mely a jelen értekezés keretében nem igényel semmiféle commentárt. Mecklenburg nagyhercezségre és Montenegróra nézve azonban szükségesnek tartom megjegyezni a következőket.

Mecklenburg-Schwerin nagyhercezség számára alkotott ugyan 1849-ben október 11-dikén a Frigyes nagyherceg által egybehívott országgyűlés egy »Staatsgrundgesetz«-et, a mely alakilag teljesen beleillik a rendszeres alkotmányjogi alaptörvények kategóriájába, ámde ezen alkotmány a beálló reactió folytán 1850. szeptember 11-dikén választott bírósági ítélet által, a lovagi rend — Ritterschaft — panaszára sem-

kétségbevonhatlanúl hiteles irodalmi nyomait még csak egyetlen egy esetben sem tudjuk beigazolni a ránk szállott irodalmi hagyaték töredékeiből. Azt olvassuk, hogy Parmenides törvényeket adott ennek a városállamnak, Zenon pedig amannak a városállamnak stb., ámde a szövegét azon dolgozatnak, a melyet valósággal alkotmánytörvényévé emel vala egy vagy más ily alkotmányozásban buzgólkodó gyarmatváros-állam, nem ismerjük egyetlen egy esetben sem. Csak töredékek állanak előttünk, a melyekről többé-kevésbbé okunk lehet himni, hogy ha nem is közvetlenül, hát irodalmi *διαδοχή* folytán közvetve mégis egy oly állami okirat érvényére emelt dolgozat szövegéből szivároghattak el korunkra, a melyet csakugyan a szóban forgó bölcsészek közül tehetett egy xagy már, alkotmányozási célból irhártyára, vagy mint mi mondanók, papírra. Hogy valóban rendszeres alapra igyekezhetek ezen munkálataikban az alkotmányozásra fölhívott bölcsészek közül némelyek fektetni az illető város-állam alkotmányjogát: ez alig szenvedhet kétséget az elméletben. Hisz ezen alkotmányozó bölcsészek között voltak nagyobb számmal olyanok is, a kik még mielőtt e magasztosan gyakorlatias tisztt betöltésére fölhivattak volna, már is tüzetes műveket írtak az állam természetéről, — *Περὶ πολιτείας* — vagy *Περὶ νόμων* — majd ismét *Περὶ νομοθεσίας* stb. e féle czímen. Bővebben minderről más alkalommal. Hsl. e. »További adalék a görögök politikai irodalmának kritikai méltatásához« czimű értekezésemet a Henkel művével, a melyet ezen értekezésemben kritikailag bonczkés alá veszek.

misnek jelentetett ki, (már az 1817-ben november 28-án kelt »Patentverordnung« által egy »kompromissarische Instanz« állíttatván föl a kormány és a rendek közt fölmerülő vitás kérdések elbírálására) és így az 1849-diki rendszeres alkotmányjogi alaptörvény megsemmisítettése után az 1755-diki »Erbvergleich« lépett ismét mint »Landesgrundgesetz« életbe, épségben tartásával az 1523-diki országgyűlési szervezetnek, a mely még manap is a mecklenburgi »Landtag« szervezeti alapját képezi, és merőben rendi alapon, sőt a »Ritterschaft«-ra nézve, éppen úgy, miként a középkori magyar rendi országgyűlés, nem képviseleti, hanem a jogosult nemesek személyes megjelenési, vitatkozási és szavazati jogának alapján áll.

Ezen választóbíróági ítélet tehát visszahelyezte a mecklenburgi államjogot a maga hagyományos medrébe, és így Mecklenburg-Schwerin nagyhercezség szintűgy, mint a vele az 1523-diki unió alapján egyesült Mecklenburg-Strelitz nagyhercezség, ma is régi történelmi fejlődésű államintézményeinek alapján áll ismét, alkotmányjogi szempontból. Négy-öt rendbeli államjogi okirat képezi a sarkkővét ezen alkotmányjogi állapotnak: az 1523-diki Unio-levél, az 1572-ki és 1622-diki »reversalisok« és az 1755-diki, és az 1817-ben, november 28-dikán kelt sarkalatos törvények. Ez utóbbiak azonban alkotmányjogi alaptörvény-jelleggel nem birnak.¹⁾ Nem bir rendszeres alkotmányjogi alaptörvény jellegével a felsorolt törvényhozási actusok, illetőleg államjogi okmányok közül még maga az 1755-diki »Landeserbvergleich« sem, jóllehet ugyancsak mint »Landesgrundgesetz«-et emlegeti a mecklenburgi államjog műnyelve. Nem csoda egyébként, ha így nevezi azt azon állam jogi műnyelve, a mely még maig sem tudott megbarátkozni a modern állameszmével.

¹⁾ Hsl. Marquardsen »H. d. öffentlichen Rechts« című gyűjteményében a Mecklenburg államjogáról szóló jeles monographiát. — Wiggers, Das Verfassungsrecht in Grossherzogthum Mecklenburg 1860. — Wiggers, Die Mecklenburgische Verfassungsfrage, deren Geschichte und gegenwärtiger Stand, 1877. A mecklenburgi államjog történelmét tüzetesen búvárolni magyar államtudósnak már csak azért is érdekében állhatna, minthogy Angliát kivéve, ugyancsak e nagyhercezség alkotmánytörténelme mutat leginkább a magyar alkotmánytörténelemmel rokon vonásokat.

Autokrator monarchiák Európában nem ismertek és nem ismernek még e pillanatban sem. Valamint alaptörvényt nem ismertek a rendi monarchiák sem.

Úgy vagyon; rendszeres alaptörvény, rendszeres alkotmányjogi alaptörvény csakis népképviselői alapon nyugvó modern alkotmányos monarchiákban jöhetett létre Európában.

Vegyük már most sorrendre Európa jelenlegi monarchiáinak rendszeres alkotmányjogi alaptörvényeit.

Mindenek előtt sietek constataálni, hogy ezek két nagy csoportra oszlanak. Az első csoportba tartoznak azon alaptörvények, a melyek egy egységes szerkezetű államokmányban ölelik föl az összes alkotmányjog keretét, a másodikba pedig azok, a melyek több önálló, egymást kiegészítő államokmány szerkezetei által rakják mintegy képletbe az alkotmányjog irányadó mozzanatú tételeit. Nem terjeszkedvén ki ezúttal sem a német birodalom alkotmánylevelére, sem a nagyhercegségek, hercegségek, fejedelemségek alkotmánylevelére, azt mondhatjuk, hogy egységes, önmagában bevégzett, rendszeres alkotmányjogi alaptörvényt egyetlen egy államokmányba foglalt Norvégia (1814.), Bajorország (1818.), Württemberg (1819.), Portugallia (1826.), Szász királyság (1831.), Belgium (1831.), Németalföld (1848.), kevésbbé rendszeresbe, Olaszország (az 1848-diki szárd »Statuto fondamentale del Regno« alapján), és Poroszország (1850.), ismét teljesen rendszeresbe Görögország (1864.), Románia (1866.), Dánia (1866.), megint kevésbbé rendszeresbe Szerbia (1869.); és egységes alkotmánytörvénybe, de nem rendszeres alaptörvénybe foglalta alkotmányát Spanyolország (1876.); — egynél több alkotmányjogi államokmányban, egymást kiegészítő »alaptörvények«-ben van megírva két európai monarchia alkotmánya: Svédorszáé (1809. illetőleg 1865/6.) és Ausztriáé (1867.).

Norvégia alkotmányjogi rendszeres alaptörvénye — tagadhatatlanul rokon vonásokat mutat egyfelől az 1791-diki francia monarchikus alkotmánnyal, másfelől pedig az 1809-diki svéd alaptörvényvel, az úgynevezott »Regeringsformen«-nel; hogy az 1812-diki spanyol alkotmányt ne is említsem. Amattól, az 1791-diki francia »Constitution«-tól, kölcsönözte Norvégia alaptörvénye a hatalommegosztás elméle-

tére fektetett alapgondolatot, az előjogok és kiváltságok eltörlésére sikerteljesen irányult állampolgári jogegyenlőség eszméjét, a király suspensiv vetojogát, az országgyűlés — Storthing — tagjai, tehát úgy a felsőház — Lagthing, — mint az alsóház — Odelsting — tagjai választásának mérsekelt census alapjairai fektetését, a mi mindkét kamrára nézve abban leli magyarázatát, hogy első sorban, közvetett választás útján, csakis általában Storthing-tagok vagyis országgyűlési tagok választatnak, és az országgyűlés megnyitása után az összes Storthing-tagok választják a 74. §. szerint saját kebelökből, meg az összes Storthing-tagok egy negyed-részét felsőházzá — Lagthinggá, — valamint a francia 1791-diki »Constitution«-tól kölcsönözte az 1814-diki norvég alaptörvény, egyfelől az országgyűlés jogkörébe eső tárgyak tüzetes felsorolását, másfelől pedig az alaptörvény revisiójára vonatkozó intézkedések alapgondolatának egynemely elemét.¹⁾ Magnus de Falsen, a ki Eidsvoldban az alkotmánybizottság elnökévé lön, ezen kitűnő norvég államférfi nagyban tanulmányozta már évekkel azelőtt a francia 1791-diki »Constitution«-t, majd közvetlenül az eidsvoldi alkotmányozó gyűlés előtt az 1812-diki spanyol alkotmányt is. Tanulmányainak alapján készített is még a dán főnhatóság megszünte előtt egy alkotmányjavaslatot, a melyet rajongva fogadtak politikai hívei, főleg a magasabb műveltségű ifjúság köréből. Ő, Falsen, vitte be Eidsvoldban is az alaptörvénybe mindazt, a mi az 1791-diki francia és az 1812-diki spanyol alkotmányra emlékeztet.

Ellenben az 1809-diki svéd »Regeringsformen«-ből kölcsönözte Norvégia alaptörvénye azon vonását, a mely a mi-

¹⁾ Hsl. egybe az 1791-diki francia »Constitution« III. Titre Art. 1—3. — Chap. I., Art. 5. — Sect. II. — Chap. II., Sect. I. — Chap. III., Sect. I. — Sect. III. — Sect. IV. — Art. 70. — Chap. IV. és a Titre VII. Brömel (Verf. v. Norw.) megérinti ugyan, hogy Falsen az 1791-diki francia alkotmányért lelkesült már jóval az eidsvoldi alkotmányozó gyűlés előtt, sőt constatálja azt is, hogy az Eidsvoldban megszavazott alaptörvény jórészt a francia 1791-diki »Constitution«-ból kölcsönözte a maga eszméit, valamint az 1812-diki spanyol alkotmányból: ámde az illető helyen (165. s kv. ll.) nem igyekszik ezen, különben alapos állítását beigazolni.

nisztertanács üléseiről vezetendő jegyzőkönyvek államjogi fontosságát oly annyira előtérbe vonja. A 30. §. így hangzik: »Az államtanácsban — vagyis a norvég miniszterek tanácsában — minden ügy fölött, mely tárgyalatik, jegyzőkönyv vezetendő. Az államtanács minden egyes tagja köteleztetik az ő véleményét szabadon kifejteni, a mit a király meghallgatni tartozik. Egyébként a királynak jogában áll, oly értelemben hozni határozatot, a mint éppen saját belátása szerint jónak tartja. Ha az államtanács valamelyik tagja úgy találja, hogy a király határozata az alaptörvénybe vagy a birodalom törvényeibe ütközik, vagy pedig a fenforgó körülmények közt Norvégiára nézve káros lehet, akkor az államtanács ezen tagja — már t. i. az illető miniszter — tartozik erőteljes ellenvetéseket tenni és véleményét a jegyzőkönyvbe fölvétetni. Az oly államtanácsos — miniszter, — a ki ily módon nem tiltakozott, úgy tekintendő, mintha az illető-kérdésben egy véleményben lett volna a királylyal; felelőssé lesz a király illető határozatáért és feleletre vonathatik a képviselőház — Odels-thing — által a birodalmi törvényszék előtt.« Ezen §. alapján, melyet a 75. §. is támogat, a norvég alkotmány ellentétbe helyezkedik az angol parlamentarizmussal, a mely a cabinet solidaritására lévén fektetve, nem ismer minisztertanácsi jegyzőkönyveket, és a cabinet bármely egyes tagjának kormányzási actusáért — formailag a koronának adott tanácsáért — együttes felelősségbe involválja az egész cabinetet, és együttes lemondásra kényszeríti az egész cabinetet, mihelyt annak egyik tagja a ház bizalmát elvesztette: mert az angol parlamentarismus szellemében a minisztertanácsban solidaritást vállalnak minden egyes minisztertársuk minden egyes actusáért, előleges vita és megállapodás szerint, szemben egyfelől a koronával, másfelől pedig a népképviselési alapon nyugvó alsóházzal az összes miniszterek.

A norvég alkotmány tehát merőben eltér e nevezetes államjogi mozzanatra nézve az angol alkotmánytól, valamint mindazon monarchiák alkotmányától, a melyek az angol parlamentarismus szóban forgó vonását utánozták a maguk alkotmányozásában.

Azt mondám, hogy a minisztertanácsi jegyzőkönyvek

intézményét az 1814-diki norvég alaptörvény a svéd 1809-diki alaptörvénytől — Regeringsformen — kölcsönözte. Ez fölül áll minden kétségen. A svéd alkotmány már jóval a francia forradalom előtt lényeges súlyt fektetett volt a jegyzőkönyvi intézményre. Már az 1719-diki kormányforma-törvény azt rendeli, hogy, mihelyt az országgyűlés egybegyűl, azonnal követelje be a kormány — mint akkor nevezetett birodalmi tanács — jegyzőkönyveit, a végre, hogy a kormány minden egyes tagjának eljárását, a királynak adott tanácsait tüzetesen megvizsgálhassa, és az illető kormánytagot — mint akkor mondák birodalmi tanácsost — netáni alkotmánysértő vagy törvénysértő tanácsadásáért feleletre vonhassa.¹⁾ Az 1772-diki svéd kormányforma-törvény megszilárdította a svéd alkotmány ezen régi vonását, a midőn azt rendelte, hogy még azt is fölvetethesse a kormány — birodalmi tanács — bármely tagja az országgyűlés elé terjesztendő jegyzőkönyvbe, a mit a magasabb állami hivatalok betöltése alkalmából, a plenum határozatával szemben, mint egyéni különvéleményt hangsúlyozni kíván.

A svéd alkotmány e vonása nem idegen földről lőn átszármaztatva; természetes folyománya volt az a svéd államjog szerves fejlődésének. Míg ugyanis Angliában a miniszterek állása bizalmi állássá nőtte ki magát az 1688-diki dicsőségteljes forradalom vívmányainak következtében, főleg III. Vilmos bölcs politikája folytán: addig Svédországnak a XVIII. század egész folyamán keresztül merőben collegiális kormánya volt, említettem birodalmi tanács alakjában. Ennek tagjai pedig nem bizalmi állást képviseltek az országgyűléssel szemben, hanem a király által lőnek ezen egész időszakon át, még pedig túlnyomólag mintegy az állam körül szerzett nagy érdemeik jutalmául, és kimagasló társadalmi tekintélyöknél fogva, élethossziglan kinevezve. Már maga ezen élethosszra történt kineveztetésök elvben kizárta annak államjogi lehetőségét, hogy velök szemben az országgyűlésen a politikai czélszerűség szempontjából a bizalmi kérdés bármely kérdésben is fölvetessék. Csakis alkotmánysértés vagy törvényszegés esetében lehetett a XVIII. század svéd államjoga értelmében

¹⁾ Nordenflycht, i. m. 261. l. l. f.

felelősségre vonni a svéd kormány tagjait. Bengt Skytte esete még a XVII. században is elszigetelve állott; egyébiránt őt sem azért zárták ki a kormány, illetőleg a birodalmi tanács kebeléből, mert az országgyűlés bizalmát elvesztette, de azért, mert a büntetőtörvénybe ütköző viselkedése által a legfelsőbb bizalmat, a korona bizalmát eljátszotta. A svéd kormány vagyis a birodalmi tanács tagjait csakis formyszerű bírói ítélet alapján lehetett a XVIII. századbeli svéd államjog értelmében magas állásukról elmozdítani. Nagyon természetes tehát, ha az ellenőrzést a kormány fölött a svéd országgyűlés, miután bizalmi kérdések fölvetése által nem gyakorolhatta, említett miniszteri jegyzőkönyvek rendszeres és folytonos szemmel tartása, sőt tüzetes átvizsgálása által birhatta gyakorolni, és így nem csoda, ha azon erős jogérzék, a mely a svéd nemzetben már ősrégi időktől fogva oly szerencsésen párosult volt az éber akaraterővel, oda fejlesztette a miniszteri tanács jegyzőkönyvének horderejét, hogy az a svéd alkotmányoknak a miniszteri felelősségre vonatkozólag legnagyobb fontosságú támpontjává, sőt biztosítékává vált.

Érezték ezt a svéd rendek akkor is, midőn 1809-ben a jelenlegi svéd alkotmányoknak is alapúl szolgált kormányforma-törvényt — Regeringsformen — megalkották. Egész részleges belemélyedéssel vezették bele a jegyzőkönyvre vonatkozó intézkedéseket. A 106. és 107. §§-ban föl vannak sorolva mind azon esetek, a melyekben az országgyűlés a kormány — birodalmi tanács — jegyzőkönyveiből nyert adatok alapján a minisztereket — a birodalmi tanács tagjait — feleletre vonhatja; — intézkedések, a melyeket az 1810-diki svéd felelősségi törvény 1—7. pontjai bővebben kifejtettek és szabatosabban formuláltak. Ugyancsak az 1709-diki svéd kormányforma-törvény — Regeringsformen — 11. és 12-dik §§-ai megszabják, hogy hogyan vezetendő a jegyzőkönyv a külügyminiszter hatáskörébe tartozó nemzetközi ügyek fölött, a birodalmi tanács plenumának kizárásával. A 9. §. azonban csaknem szóról szóra úgy hangzik, mint a norvég alaptörvény idéztem 30-dik §-a. — A 9. §. ugyanis a svéd 1809-diki kormányforma-törvényben azt rendeli, hogy »mind azon ügyek fölött, a melyek az államtanácsban (mint mi mondanók mi-

nisztertanácsban) tárgyalás alá kerülnek — a 1. és 12. §§-ban említett külügyektől és katonai ügyektől eltekintve — jegyzőkönyv vezetendő. Az államtanács jelenlevő tagjai — mint mi mondanók, a jelenlevő miniszterek — a 106. és 107. §§-ok rendelkezései által megszabott felelősségök terhe alatt — tartoznak az ő javaslataikat, valamint ezek tüzetes indoklását a jegyzőkönyvbe belevezettetni. Egyedül a királyt illeti meg a jog, hogy az ügy érdemére nevezze határozzon. Ha azon előre nem sejtett eset adná magát elő, hogy a király oly határozatot találna hozni, a mely a birodalom alaptörvényeivel és köztörvényeivel ellenkeznék, akkor az államtanács tagjainak (mint mi mondanók, a minisztereknek) köteleességök a király ily határozata ellen erélyesen tiltakozni. Mind azok, a kiknek a királyétől eltérő véleménye felől a jegyzőkönyv tanúságot nem szolgáltat, épp oly módon felelősek a határozatért, mintha a királyt ezen határozat hozatalában tanácsaikkal ők is támogatták volna.«¹⁾

Ime majdnem szóról szóra ugyanaz a szöveg, egyfelől a svéd 1809-diki kormányforma-törvényben, másfelől pedig a norvég 1814-diki alaptörvényben.

A miniszteri tanács jegyzőkönyvének intézménye átment a dán alkotmányba és néhány német állam alkotmányába is. A jegyzőkönyvnek, mint intézménynek, miként az eddigiekből kiderülhet, főleg csakis oly államokban lehetvén helye, a hol a személyes uralom az alkotmány alap gondolata: a német dualistikus monarchiai államforma természetesen annál intenzívebb igényeket támaszt a jegyzőkönyv követelményéhez, a mennél kevésbé közeledik még a gyakorlatban a parlamentarismus felé.

A norvég alaptörvény 68. §-a szerint az országgyűlés — Storting — saját jogkörénél fogva, és nem királyi egybehívás folytán ül össze — tehát suo jure — minden évben február²⁾ első napján — most már az 1857-diki alkotmány-

¹⁾ Norges Grundlov. i. h.

²⁾ Az 1814-diki alaptörvény szövegében még február áll, de 1857-ben a sárosi alkotmánymódosító határozat folytán a február »október«-re módosított. Szintügy a választási actus befejezése is augusztusra, az eredeti december helyett.

módosítás szerint október első napján mint rendes országgyűlés, — a király egybehívási joga csakis a rendkívüli országgyűlésekre vonatkozik. A király ezen rendkívüli országgyűléseket bármikor föl is oszlathatja (70. §.), valamint a király hosszabbíthatja meg csupán a rendes Storthing együtt ülészeit is két hónapon túl: mert a rendes Storthing évenként az alaptörvény értelmében suo jure három hónapon túl nem terjedhet. Az országgyűlés tagjai három évre választatnak: de a választások határidejét szintén az alaptörvény §-a és nem a királyi egybehívó rendeli el egyszer s mindenkorra. Azt, hogy az országgyűlés suo jure ül össze, a norvég alaptörvény az 1791-diki francia »Constitution« -ból¹⁾ kölcsönözte.

Az egész norvég alaptörvényt a törvényhozó testület souverainitásának előtérbe állítására irányzott törekvés erős szelleme lengi át; az államhatalom megosztásának elvére támaszkodva, nem is mondja azt a norvég alaptörvény sehol sem ki, a mit egyéb monarchikus alaptörvények mint a monarchiai államformára nézve lényegest a királyi hatalomról szóló fejezeteik élére szoktak állítani, t. i. hogy a király nem csak a végrehajtó hatalmat, már t. i. felelős miniszterek által, gyakorolja, és csakis ő gyakorolja, hanem a törvényhozó hatalmat is az országgyűléssel együtt gyakorolja. A norvég alaptörvény ezt sehol nem mondja ki. Sőt ellenkezőleg egyfelől csak annyit mond, hogy a végrehajtó hatalom gyakorlása a királyt illeti meg, más helyütt, az »állampolgárok jogairól és a törvényhozó hatalomról« czimzett fejezet első pontjában vagyis a 49. §-ban azt mondja, hogy »a nép gyakorolja a törvényhozó hatalmat az országgyűlés — Storthing — által, a mely két kamrából áll, felsőházból — lagthing — és képviselő vagy alsóházból — odelsting.« — A király tehát a norvég alaptörvény szerint csakis a végrehajtó hatalom feje; mert míg a bírói hatalmat a bíróságok a törvény nevében gyakorolják, a törvényhozó hatalomból Norvégia királyának csak annyi osztályrész jut ki, a mennyit a suspensiv veto mellett a rendes törvényhozási actusokra a szentesítés megadása vagy meg-

¹⁾ Titre III., Chap. I., Sect. V., Art. 1.

tagadása által gyakorolhat ugyancsak az alaptörvény tüzetes határozatai szerint. Már a rendes törvényhozási actusokra nézve sem souverain a norvég király a szó bevett értelmében. Az alaptörvény 78—79. §§-ai ugyanis így hangzanak: »Ha a király hozzájárul az országgyűlés által elfogadott határozathoz — törvényjavaslathoz — alá fogja jegyezni az, és a javaslat ez által törvényté válik. Ha nem járul hozzá, akkor visszaküldi azt az Odelstingnek, azon nyilatkozattal, hogy jelenleg nem tartja czélszerűnek a javaslat szentesítését. — Ezen utóbbi esetben az akkor éppen egybegyűlve lévő Storting nem terjesztheti föl többé a király elé ugyanezen határozatot (javaslatot), és a király ugyanígy fog eljárhatni — szintígy megtagadhatja a szentesítést, — ha a következő rendes Storting ismét ugyanezen javaslatot terjeszti föl hozzá. Ámde, ha a harmadik rendes Storting, megvitván a tárgyat mindkét kamrában — »thing«-ben — ugyanazon szerkezetben fogadja el ugyanezen javaslatot (határozatot), és azon óhajtás kifejezésével terjeszti föl azt a királyhoz, hogy ő Felsége ne tagadja meg a szentesítést azon javaslattól, a melyet a Storting érett megfontolás után közhasznúnak tart: úgy ez esetben a javaslat (határozat) törvényté válik, még ha a király nem is szentesítené a Storting föloszlatása előtt.«

E szerint a törvényhozó hatalmat mint tulajdonképeni souverain csakis az országgyűlés gyakorolja Norvégiában ezen alaptörvény értelmében, legalább közvetlenül; — közvetve pedig a választók összessége, vagy ha úgy tetszik, a kellő censussal bíró nép a végelemzésben. De a norvég alaptörvény felsorolja azon eseteket is, a melyekben a királyi szentesítés az országgyűlés határozataira nézve különben sem szükséges. A 82. §. szerint nem szükséges ugyanis a királyi szentesítés a Storting határozatainak törvényerőre emelkedéséhez a következő esetekben: 1. midőn a Storting magát az alkotmány értelmében megalakultnak jelenti ki; 2. midőn saját házszabályait és rendőrségét állapítja meg; 3. midőn a jelen lévő tagjainak megbízóleveleit veszi vizsgálat alá, elfogadja (igazolja) vagy visszautasítja azokat; 4. midőn a választási vitás kérdések (sérelmek) fölött határoz; 5. midőn norvég állampolgári jogot ad külföldről betelepedettnek, és

6. midőn az alsóház — odelsting — államtanácsosokat — minisztereket — vagy másokat felelősségre von. Hogy mind ezen királyi szentesítést nem igénylő határozati eseteket a norvég alaptörvény ily tüzetesen felsorolja: ennek oka abban keresendő, hogy hangsúlyozni óhajtotta azon ellentétes álláspontot, a melyet a svéd alaptörvénynyel és a svéd törvényhozó testület e részbeni megszorított jogkörével szemben elfoglalt. (Miként látni fogjuk, Svédországon a két kamra elnökét még az 1865/6-diki népképviselői alapon is a király nevezi ki, oly vonás, mely még a rendi idők meg-megszakadt joggyakorlatából veszi eredetét.) A legfontosabb azonban az, hogy a norvég alaptörvény netáni módosítását célzó országgyűlési határozatok alaptörvényerőrei emelkedéséhez sem szükséges a királyi szentesítés.

»Ha a tapasztalás arra intene — mondja a 112-dik §. — hogy a norvég királyság ezen alaptörvényének valamelyik szakasza módosíttassék, úgy ez esetben az erre vonatkozó javaslatnak bármely rendes országgyűlésen meg lehet tétetnie, és ha ez megtörtént, sajtó útján közvéleményre kell bocsátatnia. De csak a következő rendes országgyűlésnek állandó hatalmában a fölött határozni, hogy vajjon a javasolt módosítás megtörténjék-e vagy nem? Csak hogy a módosításoknak soha sem szabad ezen alaptörvény alapelveivel összeütközésbe jönniök; csakis egyes részletekre szabad e módosításoknak kiterjedniök, és csakis oly szellemben, a mely megegyezzzék a jelen alaptörvény szellemével; ahhoz azonban, hogy ily módosítást célzó javaslat alaptörvényerővel bíró határozattá emelkedhessék, a Storting összes tagjai kétharmadának igenlő szavazata szükséges.«

A norvég alaptörvény, mely 1814-ben alkottatott, 1812-től kezdve 1884-ig számos módosításon ment keresztül. Bevezették e módosítások mindazt, a mit a helyzet időről-időre mellőzhetetlen szükségletek és érdekek kielégítése végett megkövetelt. — Alapjában véve azonban nem tették azért, mint rendszeres alkotmányjogi alaptörvényt, tökéletesebbé. Hiányosságai maig is szintűgy megvannak ezen alaptörvénynek mint egyoldalúságai.

Hiányosságai közül kimagaslik azon úr, a melyet a tar-

tományi, kerületi, járási és községi szervezetek rendszeres megállapításának kérdésében főnhagyott egészen a legújabb időkig.

Egyoldalúságai is fölül állnak minden kétségen. A legélesebb ezek közül az, hogy ezen alaptörvény a maga alapgondolatát föntarthatónak hiszi egész a világ végéig. Az alaptörvény revisiójáról szóló §-ban ugyanis azt rendeli, hogy csakis egyes részeiben és csakis ezen 1814-diki szerkezet alapelveinek szellemében lehessen módosítani majd idővel ezen alaptörvény intézkedéseit. És ez valóban nagy egyoldalúság. Az 1814-diki alaptörvény határozottan kimondja, hogy sem az odelsjogot, sem az Aasädes-rettet megszüntetni nem szabad. Az odelsjog értelmében t. i. bármely család legidősebb tagjának jogában állott az eladott családi birtokrészt bármikor is azon áron visszavásárolni, a melyen azt eladta volt. Maga a 107. § megmondja, hogy ezen jog föntartása egyfelől az állam, másfelől a földbirtokosok hasznát célozza. Maguk a norvég szakírók vélekednek úgy, hogy ezen odelsjog mélyebben gyökerező alapgondolatát képezi vala az 1814-diki alaptörvénynek mint a monarchiai államforma. A monarchiai államformát egész könnyűséggel megszüntethetné a Storting egy egyszerű alkotmányrevisióval, és ugyanannyival is inkább, minthogy a királynak alkotmánymódosításokkal szemben nincsen vetője. Csakis a Svédországgal kötött uniónak, hogy úgy mondjam nemzetközi, külön alaptörvénye gátolhatná meg a monarchiai államforma eltörlését a norvég Stortingban. Az odelsjog azonban, a mérsékelt censussal együtt, a norvég alaptörvénynek oly mélyen gyökerező alapgondolatát képezték elejétől fogva a norvégok fölfogása szerint, hogy csakis tiszteletre méltó öregebb nemzedékünk hagyományos ragaszkodását a régi vármegyéhez lehetne azon szívóssághoz hasonlítani, a melylyel a norvég törvényhozók egész a legújabb időkig a földbirtok úgy állami, mint társadalmi föltétlen túlsúlyát minden modern eszmeáramlat s minden közgazdasági mozgalmak ellenében meg igyekeztek védelmezni.

Van egyébként egy nevezetes vonása a norvég alaptörvénynek, a melyre büszke lehet a norvég nemzet még manap is, szemben nem egy régibb alkotmányosságú és fényesebb

politikai multú nemzet hason mozzanatokra vonatkozó alkotmányjogi intézkedéseivel. Azon jogkört értem, a melyet az 1814-diki alaptörvény az államtörvényszékre vagy, mint a norvég szöveg mondja, Rigsretre ruházott. A 86. §. szerint a felsőház vagyis a Lagthing tagjai a Legfőbb ítélőszékekkel együtt képezik ezen Rigsretet vagyis államtörvényszéket, a mely első és egyúttal utolsó folyamodványon ül bíróságot mindazon ügyekben, mindazon perekben, a melyeket az alsóház, az Odelsting indít a miniszterek — államtanácsosok — vagy a legfőbb ítélőszék bírái ellen a hivatalos eljárásban elkövetett törvénysértés miatt, vagy pedig az országgyűlés — Storthing — tagjai ellen azon törvénysértésekért, a melyeket az utóbbiak mint ilyenek követtek el. Tehát nem egy politikai testületre, nem tisztán a Lagthingra bizza a norvég alaptörvény a feleletre vonandott felelős miniszterek fölötti bíraskodást, hanem belevonja az államtörvényszékbe a Legfőbb ítélőszék rendes bíráit is, még pedig oly módon, hogy a 87. §. szerint a vád alá helyezett miniszter, legfőbb ítélőszéki bíró vagy országgyűlési tag minden indokolás nélkül kétharmad részét az államtörvényszék összes tagjainak visszavetheti, és így a politikai befolyás, a pártelfogultság lehetőleg kiküszöbölhető azon magas testületből, a melynek szakavatott, részrehaajlatlan bíraskodása a miniszteri felelősség gyakorlati jelentőségének utóvégre is legnagyobb biztosítója, a pártélet zajlásai közepette, legalább a legalis felelősség szempontjából. Tehát a mit Desjutt de Tracy és Fichte alig birtak még tüzetesen formulázni, hanem csak mint követelményt hangoztatni, és a mit a francia alkotmányok 1791 óta csak a papirra vetettek a »Haute Cour« alakjában, de nem birtak az idők viharos járása miatt életerős intézménynyé fölvatni, s a mit nem birhatott az állampolgári jogegyenlőség alapján megalkotni az 1809-diki még tisztán rendi alapon nyugvó svéd kormányforma-törvény sem: azt, a népképviseletnek kormányellenőrző jogából kifolyó és mégis lehetőleg szakavatott erőkből álló államtörvényszék intézményét életbeléptette az 1814-diki alaptörvény, és ki is fejlesztette oly életerős intézménynyé, mint a minőül a norvég államtör-

vényszék a legközelebb lefolyt norvég miniszter-per alkalmából is bizonyult.

Végül hangsúlyozandó mint nevezetes jellegzetessége a norvég alaptörvénynek az is, hogy a 89. §. értelmében béke idején a Legfőbb ítélőszékhez a király két magas rangú tisztet nevez ki a hadseregből a végre, hogy ezekkel megerősödve a Legfőbb ítélőszék felelősségi és egyúttal utolsó folyamodványi bíróságot képezzen mindazon haditörvényszéki ügyekben, perekben, a melyekben a vádlott életét, becsületét vagy személyes szabadságát három hónapon túl fenyegeti a vád.

Míg más alkotmányos államok még csak annyira sem vihették, hogy a hadsereg kötelékébe tényleges szolgálati alapon tartozó állampolgárok rendőrileg büntetendő kihágásai fölött polgári bíró, illetőleg rendőri bíró ítéljen: addig Norvégiában az 1814-diki alaptörvény annyira alárendelte már a hadsereg tagjait a törvények uralmának, hogy még a hadi törvényszék fölé is magát az ország legfőbb törvényszékét helyezte oda felelősségi fórumul, és a hadsereg fegyelmi politikájának csakis azt az egy engedményt tevő, hogy a rendes polgári bíróságok e legfőbbike a haditörvényszéki bíraskodás revisiójának alkalmából két magas rangú katonatiszt berendelése által megerősítették.

Ezek a norvég alaptörvény legfőbb jellegzetességei. A tér szűke nem engedi, hogy még egyéb vonásaira is reflektáljak az európai monarchiák ezen legrégibb egységes alkotmányjogi alaptörvényének.

A bajor alaptörvény jellegző vonásairól, valamint a poroszéiról is, más alkalommal fogok tüzetesen értekezni.

Portugallia alaptörvénye — a »Carta Constitucional« — 1826. ápril 29-dikén kelt és 1852. július 5-dikén egy »Acto Adicional« által egészítettet ki, illetőleg módosított. — Rendszeresség és államjogi minden oldalra belemerülő tartalmasság tekintetében ezen portugál alaptörvény — eltekintve a württembergi alaptörvénytől — azt mondhatni, fölülhaladja tán az összes egyéb európai monarchiák alkotmányjogi alaptörvényeit. Benjamin Constant szelleme és műgondteljes államjogi éle ömlik el különben annak legfőbb alapeszméin. Az első czimben a portugál királyság fogalmá-

val, területével, államformájával, uralkodóházával és államvallásával foglalkozik. — Jellegző már maga e mozzanatok illetén csoportosítása az első czímbe, valamint az első §, mely így hangzik: »Portugal királyságát az összes portugal állampolgárok politikai társulása — associacion — képezi. A portugal állampolgárok egy szabad és független nemzetet alkotnak.« — Bizony kissé hasonlít ez első pillanatra holmi alkotmánypolitikai monologhoz: de indokolva vagy azon mérlegelőleg eklektikus állambölcsészeti szempont által, a melyet a portugal alkotmányozók, ugyancsak a Benjamin Constant-féle alkotmánypolitikai eszmék behatása alatt, egyfelől a Rousseau-féle »Contrat social«, másfelől pedig a jogtörténelmi iskola szirtjeinek kikerülhetésére elfoglalni igyekeztek. Nem egészen sikerült; mert az »associacion« műszó örökös faggatózásokra szolgáltat alkalmat az egybehasonlító alkotmánytörténelmi kritika részéről.

A harmadik czím a »hatalmakról és a nemzeti képvisel«-ről szól. Ismét egy monolog e czímbe az 1-ső §. és így hangzik: »A politikai hatalmak megosztása és harmoniája képezi az államhatalmak jogainak fentartó alapelvét, és azon eszközt, a mely legbiztosabban képes hatályosakká tenni az alkotmány által nyújtott biztosítékokat.« Jellegző ugyanez cím 2-dik §-a is, a mely így hangzik: »Az alkotmány által elismert politikai hatalom négy vagy, és ugyan: a törvényhozó hatalom, a mérséklő hatalom, a végrehajtó hatalom és a bírói hatalom.« Benjamin Constant alkotmánypolitikai elmélete ¹⁾ e §. szerkezetében üli legnagyobb diadalát. Még ennyire sem szállott szembe Montesquieu háromhatalmi elméletével egy európai alaptörvény sem. De az V. czím komolyabb színben tünteti föl ezen »monologot«, midőn a »mérséklő hatalom« jogkörét tüzetesen körülírni igyekszik az. Jellegző vonásai a dolog érdemére nézve, hogy a portugal alaptörvény a IV. czímbe fősorolja, még pedig tüzetesen és lehetőleg szabatosan, az országgyűlésnek mindkét kamráját megillető jogokat 15 §-ban; — a melyek közül a 3. § szerint az országgyűlést illeti meg a jog a királyi herceget trónörökössé nyil-

¹⁾ L. C. de droit constitutionnel.

vánítani mindjárt az első ülésben annak születése után, a 4. §. szerint a jog gyámot nevezni a kiskorú király mellé, ha az elhalt király végrendeletében nem rendelkezett volna már ez ügyben; a 14. §. szerint pedig ugyancsak a jog is nyilvános hivatalokat alkotni vagy megszüntetni az azokkal járó fizetésekkel együtt; — jellegző továbbá, hogy a 16-dik pontban megállapítja úgy a portugál pairkamra tagjainak, mint a képviselők címét is, — *dignos pares de reino* — és *senhores deputados de Nação portugueza* — a mit azután utánzott a brazíliai alkotmány is, megtoldván az »igen méltó« címét még az »augustus« jelzővel is, még pedig mindkét kamra tagjaira nézve egyenlőképen; ¹⁾ a 19. §. meg még azt is elrendeli, hogy az országgyűlés berendezése alkalmából tartandó együttes ülésben a pairkamra tagjai jobbfelől, a képviselők pedig balfelől üljenek, a mi megint a francziául író portugál államtudósnak Pinheiro Ferreirának részlegességekre mélyedő javaslataira emlékeztet. Egyébként a portugál képviselőkamra jogai közt, helyesebben előjogai közt szemben a pairkamra jogkörével az alaptörvény mindjárt első helyen hangsúlyozza, hogy a törvényhozási kezdeményezési jog kizárólag a képviselő kamrát csakis, miként már említém, az adó-, újoncz-megajánlási ügyekben, és a miniszterek, államtanácsosok ellen emelendő vád ügyében illeti meg: egyébként a törvényhozási kezdeményezési jog mindkét kamrának egyiránt attribútuma. — A IV-dik fejezet 48—55. pontjai tüzetesen megállapítják nem csak a két kamra közt, vagy a kamrák és a király közt váltandó üzenetekre vonatkozó eljárást, de magát azon formulát is, a mélybe egyfelől a kamráknak egymás-közi üzenetei, másfelől pedig a király válaszai öntendők. Utánozta ezt az 1848-diki német-alföldi alkotmány is, még pedig nem ok nélkül. A portugál alkotmányozók ugyanis ezen üzenet-formulák előleges alaptörvényi megállapítása által elejét óhajtották venni azon surlódásnak és visszatetszészülte bonyodalmaknak, a melyek valamely törvényjavaslatnak visszautasítása folytán — akár a pairkamra, akár a király részéről — a képviselőházban keletkezhetnék, ha akár a

¹⁾ Const. IV., 16.

pairkamra visszautasító, akár a király szentesítést megtagadó üzenetének egy vagy más fölmerülő összeütközésből többé-kevésbé igenis neki élesedhető fogalmazványa akár tervszerűleg, akár pedig az ilyen természetű izgalmas körülmények közt könnyen érthető tollesuzamlásból oly kifejezéseket vagy fordulatokat tartalmazna, a melyek a nemzet választottainak, kivált a fölhevülés pillanatában, zokon eshetnek. — A 49. §. értelmében, ha a képviselőkamra leszavaz oly indítványt vagy törvényjavaslatot, melyet valamely miniszter terjesztett elő, ez esetben egy héttagú küldöttséget meneszt a királyhoz, hogy ő felségét a javaslat elvetése felől bizonyos, alaptörvényileg előlegesen megállapított formulának nagyon hódolatteljes szavaival értesítse. Az 54. §. rendelete alapján, ha a két kamra egymás közt meg nem tud az eredeti javaslatba a pairkamra, illetőleg a képviselőkamra által beékelt módosítványok fölött egyezni: úgy ez esetben mindkét kamra részéről egy közös bizottságba egyenlő számú tagok küldetnek ki, és e bizottság szavazattöbbséggel határoz azután az illető törvényjavaslat sorsa fölött. (Az osztrák-magyar delegatiók alapeszméjének első csirája ép úgy utalhat a portugál (1826-diki) alaptörvénynek ezen §-ára, mint az 1815-diki svéd-norvég unio-törvényre.) — Az 56. §. szerint a királyi szentesítés alá fölterjesztendő (már mindkét kamra által elfogadott) törvényjavaslatot szintén héttagú küldöttség viszi meg a királynak, és ugyanazon kamra részéről, a mely a javaslatot jelen alakjában legutoljára fogadta el. Az 58. §. szerint, ha a király megtagadja a szentesítést, úgy ez most már absolut hatálylyal bír. Ezzel a norvég mintára alkotott suspensiv vetője a királynak hatályon kívül lőn helyezve.

Az V. fejezet a választásokkal foglalkozik. Az eredeti szövegnek ide vonatkozó határozatait (63—70.) az 1852-diki Acto adicional 4., 5., 6., 7., 8. és 9-dik pontjai módosították úgy a választási minősítvényre, mint a képviselői minősítvényekre nézve; a jelenlegi választási törvény alapján, mely ezen alaptörvény kifolyása, szavazatjoggal bír minden legalább 21 éves portugál állampolgár, a ki irni-olvasni tud és körülbelül

¹⁾ L. Norges Grundlov. ii. lkh.

220 forintnyi biztos évi jövedelme vagyon; szavazatjoggal birnak továbbá a családapák. Képviselővé azonban csak oly választók választathatnak, a kiknek legalább 390,000 reis, vagyis körülbelül 890 forintnyi biztos évi jövedelmök vagyon, vagy pedig jogtudorok, ügyvédek, orvostudorok vagy egyéb szakmába vágó egyetemi (magas tanfolyami) oklevéllel birnak. A magas értelmiségnek minden vagyoni képesítvényre való tekintet nélkül biztosította már a portugál alaptörvény, a maga 1852-diki szerkezetében, úgy az activ, mint a passiv választóképességet: rokon vonás ez az 1848-diki választási törvényczikkünk idevágó határozatával.

A pairkamra is módosításon ment keresztül, és ugyan az 1885-diki alkotmányrevisio alkalmával. Az 1852-diki alkotmánymódosítás után a portugál alaptörvény szerint a pairkamra oly örökös, vagy részben oly életfogytiglani tagokból áll, a kiket a király minden számbeli megszorítás nélkül szabadon nevezhet ki.¹⁾ Az 1878-diki május 3-dikán kelt törvény szerint a király csak bizonyos kategoriákból nevezhetett ki, a melyek egyfelől a Lajos Fülöp alkotmány-revisiójára,²⁾ másfelől pedig az olasz »Statuto«-ra³⁾ emlékeztetnek. Az 1885-diki alkotmányrevisio értelmében már most az örökös pairek intézménye eltöröltetik, de ezen eltörlés egyelőre csak elvi jelentőségű a gyakorlatban: mert mindaddig, míg az életfogytiglan kinevezett pairek száma 100-ra leend tényleg lefogyva, a király csak minden három megüresült helyre fog egyet kinevezhetni. Másfelől a jelenleg élő paireknek még gyermekei is élvezni fogják a pairi jogot örökösödési czímen a portugál felsőházban. Az életfogytiglan kinevezendő pairek száma 100-ban van a jövőre megállapítva, a királyi hercege-

¹⁾ Carta de ley (és »constitucional«, acto addic.) Tit. IV. c. III., a. 39.

²⁾ Charte constitutionnelle du 6 aout, 1830 : 23, a melyet azután tüzetes törvény módosított a kategoriák behozatala végett; l. Batbie-Laferrière, Les constitutions, CXXX—I.

³⁾ Statuto fondamentale del regno : 33. §. : 1—34. — Ezen »Statuto« 1848-ban márczius 4-dikén még a szárd királyság számára lett kibocsátva, Victor Emanuel király alatt azonban az egész egységesült olasz államra kiterjesztetett.

ken és a szárazföldi egyházmegyék 12 püspökén kívül. — Ötven pairt pedig — e száz kinevezett pairen kívül — választani fognak különböző testületek és közigazgatási kerületek közvetett választás útján az 1878-diki törvény által megállapított kategoriák kebeléből. De csak oly választójoggal bíró állampolgárok választhatók a pairkamra tagjaivá, a kik 35 életévüket betöltötték és magasfokú jövedelemmel bírnak. A coimbrai egyetem, az Akadémia és egyéb tudományos intézetek delegáltjai ezen 50 pairból 5-öt, Lisboa delegáltjai 4-et, Oportói 3-at stb. választanak.

Ezen alkotmányrevisio (1885) demokratikus alapeszmét tűz ki ugyan végcélul, a mennyiben a születési jogon átöröklő pairi méltóság megszüntetésére törekszik, ámde e czélt oly annyira lassú mérvekben munkálja, hogy a braziliai császárság rabszolgaságot megszüntető törvényének hatálya sokkal hamarabb fogja a maga fokozatos térfoglalásával a dolgok új rendjét előidézni túl az oceánon, mint az 1885-diki portugál alkotmányrevisio az anyaország pairkamrájában. Másfelől a vagyonképesítvény ma épp úgy uralja mindkét kamra választási jogalapját, mint az alaptörvény eredeti szerkezetében, illetőleg ennek 1852-diki módosítvényaiban.

Az alaptörvény szerint a király az országgyűlést csakis rendkívüli ülésszakra hihatja egybe saját hatalomteljéből, ¹⁾ fölsozlathatja ugyan a képviselőkamrát, ha az ország biztonsága így kívánja: ²⁾ de ez esetben nyomban új képviselőkamrát kell egybehínia. A rendes országgyűlést — miután aképviselői mandatum négy évre terjed — egybe kell hínia az alaptörvény rendeleténél fogva mint új országgyűlést, a még folyamatban lévő országgyűlés tartama negyedik évének márczius 2-dik napján. A mérséklő hatalomért szóló fejezet azonban nem meríti ki a király jogkörét. A királyról szóló cím II. fejezete tüzetesen elősorolja mindazon jogokat, a melyeket a király mint a végrehajtó hatalom feje, de mint ilyen is csak felelős miniszterei által, gyakorolhat. Nem kevesebb mint tizenöt pontban sorolja föl ezen jogokat, és ez által lényegileg

¹⁾ Carta constitucional, V., c. I., §. 2.

²⁾ U. o. V., c. I., §. 4.

eltér szintűgy az angol alkotmány, mint ezen alkotmány szorosabb szárazföldi utánezatainak, sőt még a tüzetesen német alkotmányok szellemétől is. Valóban, ha csodálkozhatik az angol államférfi, a kinek jogi meggyőződése, hogy a parlament mindent csinálhat a világon, kivéve azt, hogy fiút nem változtathatát leánynyá, ha, mondom, csodálkozhatik az angol államférfi a norvég alaptörvény azon szakasza fölött, a mely tüzetesen felsorolja a norvég országgyűlés által gyakorolható jogokat, úgy méltán csodálkozhatik a portugál alaptörvénynek ezen szakasza fölött minden német politikus, a ki azt tanúlja pl. a bajor alaptörvényből, hogy a királynak jogában áll mindent megtehetni, csak azt nem, a mit az alaptörvény §§-ai határozottan elvonnak az ő túláradó felségi hatalmkörének teljes souverainitása alól. — A 14. §. a király által, már t. i. az ő felelős miniszterei által gyakorolható jogok közé iktatja a jus placeti-t is, a 77. pont pedig egyenesen azt rendeli, hogy ha a király az országgyűlés — Cortes geraes — beleegyezése nélkül hagyná el Portugaliát, olybá tekintessék, mintha lemondott volna a koronáról! — A 79. pont megszabja, hogy a trónörökös is, tizennegyedik életévének betöltése után, ünnepélyesen esküt tartozik tenni az alkotmányra az országgyűlés színe előtt, és hogy minő formula szerint.

A VI. fejezet 103-dik pontja felsorolja tüzetesen 6 pontban mindazon jogcímeket, a melyek alapján a miniszterek felelősségre vonandók. Fölér ez már magában véve egy egész felelősségi törvénynyel; de ugyancsak maga az alaptörvény rendelte már el ezen elvek alapján egy tüzetes miniszter-felelősségi törvény alkotását, a mely egyúttal az eljárás módozatait is megállapítja.

Külön fejezet (a VII.) szól az államtanácsról. Az államtanács tagjait a király éltök fogytára nevezi ki. Minden fontosabb ügyben az ő véleményöket meghallgatni tartozik a király. Az államtanácsosok azonban felelősek is a 111. pont értelmében, nem csak azon tanácsdásaikért is, a melyek törvénybe ütköznek, de az olyakért is, a melyek az államnak hátrányára válhatnak, vagy pedig perfid természetűek — »dolosos«.

Jellegző a bírói hatalomról szóló (VI.) cím 131. pontjának 2. §-a is. Ez azt rendeli, hogy »a Legfőbb ítélőszék, a mely egyúttal illetékességi bíróság is, bíróságot ülhessen azon vétségek és kihágások fölött is, a melyeket a diplomatiái tetsület tagjai hivatalos minőségekben követnek el.«

A VII. cím a közigazgatásról szól. A tartományi közigazgatásról annyit mond, hogy »az ugyanaz marad, mint a minő jelenleg, és hogy csakis törvény alkotása által módosíthatatik.« A községi képviselletekről csak annyit mond, hogy minden municipalitásban van egy »kamra«, a mely a pénzügyi közigazgatást gyakorolja a törvény rendeletei szerint, és hogy ezen kamra tagjait a nép közvetlen (egyenes) választás útján fogja választani. Ez már egyébként az Acto adicional módosítása az eredeti szöveg 133. és 134. pontjai helyébe. A községi szervezet és jogkör szabályozását az alaptörvény tüzetes törvénynek tartja fenn. A tengeren túli gyarmatok államszervezetének legfőbb alapelveit az alaptörvény szintén ezen cím alatt szabja meg. ¹⁾

A III. fejezet ugyane címében elrendeli már a 136. pontban egy államszámszék fölállítását is, habár még más nevezet alatt is. A legfőbb közigazgatási bíróság fölállítását azonban, a mely azóta már tényleg megtörtént, még csak nem is jelzi ezen egész alaptörvény.

Nagyon hosszú és tartalmas a befejező, a VIII. cím. Az első pont e címében (136.) szintén eléggé jellegző. Azt mondja ez, hogy »az országgyűlés ülészakainak megnyitása után azonnal megvizsgálja, hogy vajjon az alkotmány időközben pontosan betartatott-e, és elrendeli mindazon rendszabályokat, a melyeket elrendelnie jogában áll. ²⁾

A 140—144-dik pontok az alaptörvény módosításának módozatát állapítják meg. E részben jellegző vonás az alaptörvény azon rendelete, hogy az indítványnak — az alaptörvény eredeti szövegére tett eskü után legalább is négy évvel — csakis a képviselőkamrából lehet kiindulni, föltéve, hogy legalább egy harmada az összes képviselőknek aláírja ezen

¹⁾ Az 1852-diki »Acto adicional« 13. szerint.

²⁾ L. »Acto adicional« 14. cikk, a mely e részben az enquéte-jogot adta meg 1852-ben.

indítványt. Ha a képviselőkamra elfogadja ezen indítványt, akkor rendes törvény alkotandó előbb, a mely kimondja az alaptörvény egyik vagy másik czikke módosításának szükségét, és elrendeli a választásokat egy oly képviselőkamra számára, még pedig tüzetesen oly mandatum alapján, a mely tüzetesen az alaptörvény illető módosításának kérdésében tartalmaz a választók részéről megbízatást. Csakis az ezen alapon összeülendett képviselőház határoz azután a dolog érdemére nézve az alkotmány indítványozott módosításának el- vagy el nem fogadása fölött.

Nagyon fontos és jellegző a 144. pont. Ez azt mondja, hogy csak az oly alkotmányjogi actusok birnak érvénynyel, a melyek az — ezen alaptörvény által vallott — politikai hatalmak jogkörének határvonalain belül mozognak, és hogy az alkotmányellenes actusokat bármely rendes országgyűlés köztörvény útján is megsemmisítheti. A 45. pont 1. §. jellegző ismét szerfölött a portugál alaptörvényre nézve. Ezen 1. §. így hangzik: »Nem lehet egy állampolgárt sem arra kényszeríteni, vagy pedig abban meggátolni, hogy valamit csináljon vagy ne csináljon, ha csak nem valamely törvény rendelete alapján.« Ez is monolognak látszik ugyan a szó ironikus értelmében: ámde a valóságban ezen §. képezi a szabadság egyik legnagyobb biztosítékát Portugáliában. A törvények uralma sokat köszönhet e §-nak, párhuzamban pl. a szomszédos spanyolországi állapotokkal¹⁾

Az egyéni alapjogok sorozatában befoglaltatik körülbelül minden, a mit a liberalismus a politikai, polgári és egyéni szabadság mellőzhetetlen követelményeül hirdet vala Benjamin Constant fénykorában; de foglaltatik ezen §§-ban más is, olyas, a mit hiába keresnénk egyéb alaptörvényekben. Így pl. nem csak az 18. és 19. §§. eltörölnek minden testi büntetést, de a 20. §. egyenesen azt rendeli, hogy »a börtönök egészségesek, tiszták, jól szellőzöttek legyenek, és hogy tüzetesen a szerint elkülönített osztályokkal birjanak, a minők a

¹⁾ L. Barros e Cunha: Historia da liberdade em Portugal. Lisboa, 1869 és u. a.: Hose, on the present situation financial and political of the Kingdom of Portugal. London, 1868. — Crawford: Portugal, Old and New. London, 1880.

büntettei, vétségei a bebörtönzötteknek.« Valóban nemes vonása a portugál alkotmányosságnak, hogy alkotmányozói nem féltek a könnyű vérű conservatív állambölcséség hagyományosan sardói mosolyától, midőn az egyéni állampolgári alapjogok közé ezt a §-t is beleiktatták. Ugyan mit szoltak volna 1826-ban, illetőleg 1852-ben Európa nem egy államában, ha alkotmányozás forgott volna véletlenül szőnyegen, és valamelyik haladóparti államférfi egy ily §-t indítványozott volna az alaptörvénybe fölvétetni? — Nagyon jellegző egyébként a 28. §. is. Ez megadja a jogot minden egyes portugál állampolgárnak arra, hogy bármikor is följelentést tehessen panasz vagy kérvény alakjában, úgy a törvényhozó hatalomhoz, mint a »végrehajtó hatalom«-hoz, alkotmánysértést elkövető bárki ellen is, kérelmezvén ezen czímen az illető vagy illetők személyes feleletre vonását. Ez belevonja a parlamentarismus keretébe bizonyos tekintetben az általános szavazatjogra alapított népfelség elvének azon elemét, a melyet demokrat köztársaságokban és a napoleoni császárságban a referendum, illetőleg a plebiscitum intézménye fejt ki természetesen hasonlíthatatlanul teljesebb és döntőbb horderejű mérvekben. A portugál alkotmányban ezen elem csakis a kérvényezésre van szorítva: ámde már mint ilyen is nem megvetendő ellensúlyt képez az összes állampolgárság javára szemben az alaptörvény által fölállított vagy megtartott (plutokratikus) vagyoneképesítvényi és születési előjogokkal. — A 30. §. kimondja, hogy az elemi oktatás ingyenes. A 33. §. pedig részleges tüzetességgel állapítja meg azon eseteket, a melyekben, tekintettel a rendkívüli körülményekre és az ország életérdekeire, a politikai hatalmak az alaptörvény hatályát bizonyos időhuzamra fölfüggeszthetik. De még lázadás és az ellenség berontása esetére is országgyűlési actustól teszi függővé e §. az alaptörvény egyes szakaszainak fölfüggesztését. Csakis a legnagyobb veszély idején szabad a kormánynak, még az országgyűlés együttnemlétében is ideiglenes természetű rendszabályhoz nyúlania, az alaptörvényben megszabott formaiságok mellőztével: de ez esetben is számot kell adnia a kormánynak mindezen rendszabályairól, mihelyt a veszély elmúlik, az országgyűlés előtt, a hatóságok pedig szintén

felelősek lesznek minden ily természetű rendszabályok végrehajtása alkalmából netán foganatosított elfogatásokért és egyéb praeventiv intézkedésekért.

Ilyen a portugál alaptörvény. Eltekintve attól, hogy a helyi önkormányzatot nem tette tüzetes intézkedések tárgyává, s hogy nem látta előre sem a közigazgatási bírásokodás, sem az államtörvényszék intézményének szükséges voltát, a legteljesebb államjogi körültekintés műgondját árulja el az nem egy intézkedésében. A trónöröklés, kiskorúság és regenség kérdésében is legalább annyira szerencsés rendelkezéseket formulázott meg, mint bármely alaptörvény Európa monarchiáiban. Ezért meg lehet bocsátani a portugál alkotmányozóknak azon néhány alkotmánypolitikai monologot, a mely nélkülözi a sanctio lehetőségét a portugál államjogban. Sanctiót elég sikerrel alkalmazott különben ezen alaptörvény az államhatalom tényezőinek egyensúlyozása érdekében.

Belgium alaptörvényét nem lehet föladatomból e szűk keretben tüzetesen méltatni összes jellegző vonásaiban, azon terjedelmes és tagadhatatlan államjogi éllel irt érdekesen szép munkálat után, a melyet Akadémiánk egyik érdemes tagja szolgáltatott¹⁾ a művelt magyar közönség kezébe. — Csakis annyit említek itt föl, hogy a belga alaptörvény legjellegzőbb vonása azon plutokratikus alap, a melyre a senatust fekteti vala, jóval korábban, mint ahogy ezt bármely európai monarchia tevő. A belga senatus ezen alaptörvény 56. §-a szerint oly legalább 40 éves belga állampolgárokból áll, a kik a második kamra tagjait, a képviselőket is választó belga állampolgárok által nyolcz évre választatnak minden egyes tartománynak legnagyobb adófizetői, illetőleg legalább is 1000 forint egyenes évi adót fizető lakosai közül. A második kamra tagjait pedig csak azon állampolgárok választják, a kik legalább is 100, illetőleg legalább is 20 forint egyenes évi adót fizetnek a különböző kerületek közigazdasági színvonala szerint (47). Jellegző a 25. §., mely azt mondja, hogy »minden hatalom a nemzettől emanál«. Jellegző ez Belgiumra, mint monarchiára nézve. A belga alaptörvény nem ismer államtanácsot, nem nemesi privilegiumot, (75), a tartományok és

¹⁾ Choncha Győző E. Alkotm.

községek önkormányzatának megállapítására csak egy-két alapelvet mond ki (108—109); a másodfolyamodványi törvényszékek biráinak, és az első folyamodványiak elnökeinek, alelnökeinek kineveztetését a király által, két névjegyzék szemmeltartásához köti; az egyik névjegyzéket a senatus, a másikat a semmitőszék terjeszti a király elé, és a király csakis azok közül nevezheti ki az említett bírakat, a kiknek nevei vagy egyik vagy másik névjegyzékbe bele vannak vezetve. Az elnököket és alelnököket a bíróságok saját kebelökből magok választják ezen alaptörvény 99. §-a szerint. Az alaptörvény Belgiumban csak úgy revideálható, ha a tüzetesen e célra egybehívott kamrák, az alaptörvény egy vagy más része módosítása eszméjének már az előző országgyűlés által megtörtént elfogadtatása után, legalább is kétharmad szavazattöbbséggel fogadják el az illető módosítványokat, mindkét kamrában az összes tagoknak legalább is kétharmadrésze jelen lenni tartozván (131). Hogy a módosítványok az alaptörvénybe becikkelyeztethessenek, ide a király szentesítése is szükséges. — Jellező vonása a belga alaptörvénynek végül még az is, hogy a képviselőház által vád alá helyezett miniszterek fölött nem a senatus, nem is egy külön államtörvényszék, hanem egyszerűleg a semmitőszék ítél (90). Mindenesetre jellező vonás egy oly alaptörvényre nézve, a mely még 1831-ben, tehát jóval a porosz alaptörvény előtt, de másfelől több mint egy évtizeddel alkottatott a württembergi alkotmány meghozatása után.

Szászország alaptörvénye 1831-ben jött létre, szeptember 4-dikén, tehát hét hónappal az ugyanazon évben február 7-dikén létrejött belga alkotmány után. Gyakran szenvedett azóta a szász királyság alaptörvénye módosításokat, így 1849-, 1851-ben, 1860-ban, 1861-ben, 1868-ban és 1874-ben. Tüzetes munkálatban fogom alkalmilag méltatni ezen állam alaptörvényét: azért most egyelőre csak annyit jegyzek meg, hogy az országgyűlés felsőháza a királyi ház hercegeiből, a meissenai Hochstift egy követéből, a wildenfelsi uradalom birtokosából, az öt Schönburg-féle recess-uradalom birtokosaiból, a lipcsei egyetem egy követéből, a königsbrücki és reibersdorfi uradalmak birtokosából, az evang. főudv. lelkészből, a bautzeni káptalan dékánjából, a lipcsei superintendensből, a wurzeni

Collegiatstift követéből, a rochsburgi, wechselburgi, remisseni és penigi Schönburgféle hűbéri uradalmak birtokosainak küldötteiből, a lovagbirtokosok és egyéb nagybirtokosok által életfogytára választott 12 követből, továbbá a király által életfogytára szabadon kinevezett 10 lovagbirtokosból, Drezda és Lipcse városok első polgármestereiből, valamint 6 más, a király által kiszemelendő város első tisztviselőiből, végre 5, a király által bárhonnét, életfogytára kinevezendett tagból áll; a második kamra pedig 35 városi és 45 vidéki kerületek által választott képviselőből áll. Választó minden, legalább 25 éves állampolgár, a ki legalább három mark államadót fizet; választható minden, legalább 30 éves állampolgár, a ki legalább 30 mark állami adót fizet. A petitio jogát, valamint a miniszterek vád alá helyezésének jogát (de csakis alkotmány sértés czímén) csakis a két kamra együttleg gyakorolhatja. A panaszjogot azonban mindegyik külön is gyakorolhatja. A vád alá helyezett miniszterek fölött (1838. február 3-dikán kelt törvény által szabályozott eljárás szerint) államtörvényszék ítél, a melynek biráit fele részben a király nevezi ki a magas birák közül, fele részben pedig az országgyűlés választja. — Van a bíróságokat illetőleg is jellegző vonása ezen igen sok tekintetben nagyon rendszeres szász alaptörvénynek, de erről, valamint egyéb jellegző vonásairól is egyéb alkalommal. ¹⁾

A németalföldi királyságnak jelenleg érvényben levő alaptörvénye — Grondwet — 1848. november 3-dikán lépett érvénybe. Nem 1815-ben, mint némelyek ²⁾ akarják: mert az 1815-diki alaptörvény, a melyet Belgium különválása után, illetőleg 1840-ben revisió alá vettek, a jelenleg érvényben levő alaptörvénnyel komolyabban nem azonosítható még szerkezeti alapjában sem. A jelenlegi németalföldi alaptörvény a legrendszeresebb műgonddal szerkesztett alaptörvények közé tartozik Európában.

¹⁾ L. Böttiger és Böhmert il. h.

²⁾ Batbie-Laferrrière ezt cselekszi, odajegyezván a »Loi fondamentale« alá »promulguée en 1815, modifiée en 1840 et en 1848.« (Les Constitutions d'Europe et d'Amérique, 295. p.) — Hsl. ö. Beerstecher: De Statsenrigting en Nederland, Kampen 1871.

Németalföld alaptörvénye első fejezetében a »királyságról és annak lakosairól« szól, s magában foglalja az állampolgárok főbb egyéni alapjogait. Jellegző vonása ezen alaptörvénynek ezen fejezetben, hogy a tartományok közt fölmerülő közigazgatási illetékességi összeütközések elbírálását a királyra bízza (68) és hogy elrendeli egy oly államtanács fölállítását, a melynek tagjait a király nevezi ki, s a mely elé terjesztendő minden, törvény alkotását czélzó javaslat, eredjen ez akár a királytól, illetőleg a király minisztereitől, akár az országgyűléstől, — s még azt is rendeli, hogy bármit határoz is a király az illető javaslatok fölött, elhatározását a király az államtanáccsal közölni és rendeletein azt, hogy az államtanács meghallgatása után határozta el magát az illető rendeletre vagy egyéb intézkedésre, a királyi rendelet bekezdésében mellőzhetlenül kijelenteni fogja (72).

A IV. fejezet a tartományi képviseletekről és a községi közigazgatásról szól. Míg a belga alaptörvény a maga IV-dik fejezetében csak néhány sorban állapítja meg a tartományi és községi intézmények egynehány alapelvét: addig a németalföldi alaptörvény mind a tartományi gyűlések — képviselőtestületek — egybeállítását és jogkörét, mind pedig a községi közigazgatás szervezetét és jogkörét oly bőven körvonalozza, hogy nem hagyhat hátra a szerves törvényhozásnak semmiféle okot a félreértésre, az alaptörvény alkotóinak intencióját illetőleg. Ez a legjobban kidolgozott alaptörvény a régiebbek közül a tartományi és községi intézmények tekintetében.

A végrehajtó hatalmat kizárólag a királynak tartja fenn ez alaptörvény (54); a 104. pont szerint a törvényhozó hatalmat a király és az országgyűlés együttleg gyakorolják. Az első kamrának azonban nem ad ez az alaptörvény oly hatalomtelj jogkört, mint a minővel a felsőházak egyéb alkotmányos monarchiákban rendszerint fölruházva lenni szoktak. A 107-dik pont szerint a németalföldi királyságban a törvényjavaslatokat, a királynak, miniszterei által, üzenetileg vagy bizottságilag (105) előterjesztett törvényjavaslatait csakis a második kamrának, a képviselők kamrájának áll jogában módosítani. Az első kamra csak az eredeti szerkezetben, t. i. a második kamra által elfogadott szerkezetben fogadhatja

vagy vetheti el azokat. A törvényhozási kezdeményezési jog is a 111. pont szerint, csakis a második kamrát illeti meg. — Egyéb javaslatokat — nem törvényjavaslatokat — azonban tehet a királynak az első kamra is (113).

Az 1848-ban létrejött németalföldi alaptörvény 73. pontja szerint a király saját tetszése szerint állítja föl és csoportosítja a miniszteri tárczákat, és saját tetszése szerint szünteti meg azokat. Nem is hozott be ezen alaptörvény még valódi parlamentarismust Németalföld alkotmányosságába. Nem zárta el az útját ezen alaptörvény annak sem, hogy a király »cabinettanácsot« alkotasson, a melyben a király elnöklete alatt a miniszterek és ezeken kívül még a királyi háznak mindazon hercegei is résztvehessenek, a kiket a király tüzetesen e célra behí. Ha létrejöhetett Angliában a »cabinet« törvényen kívül is a gyakorlatban, éppen a parlamentarismus alapeszméjének megtestesítésére a »Privy Council« mellett: mért ne jöhetne létre Németalföldön a »cabinet«-tanács törvényen kívül a parlamentarismus teljességének távoltartására a »Raad van State« mellett, ha az alaptörvény rendelkezései azt határozottan nem gátolják?

A végrehajtó hatalomnak mint ilyenek jogkörét megnyirbálni a németalföldi alaptörvény egyáltalán nem törekedett; még a községi tanácsok elnökeinek kinevezését is a királynak tartotta főm, még pedig oly értelemben, hogy a király a választott községi tanács elnökévé oly állampolgárt is kinevezhet, a ki nem tagja különben a választott községi tanácsnak (139); a szerves törvényhozás is ily szellemben fogta föl a németalföldi alaptörvény intenióját, midőn azt rendeli, hogy a városok polgármestereit a király 4—4 évre nevezze ki.

Másfelől azonban ugyanezen alaptörvény nagyon megkötötte a kezét a királynak, miként láttuk, szemben az országgyűléssel és e mellett lehetőleg függetlenné tette a legfőbb bíróságot a végrehajtó hatalomtól. A 158. pont szerint a király a legfőbb ítélőszék biráit — Hooge Raad — ugyanis csakis azok közül nevezheti ki, a kiknek nevei a második kamra által előterjesztett jelöltek — 5 — névjegyzékében foglaltatnak; a legfőbb ítélőszék elnökét csakis ezen legfőbb

ítélőszék birái közül nevezheti ki; szabadon csakis a főállam-ügyészt nevezheti ki a király. Pedig a »Hooge Raad« egyúttal államtörvénytörvényszék is és mint ilyen ítél a miniszterek fölött is (159).

Az alaptörvény a vagyonképesítvényre fekteti a fősúlyt a kamarák tagjainak választásánál. Az első kamra tagjait — 39 — a 11 tartomány képviselőtestülete — Provinciale Staten — választja az illető tartománynak legtöbb egyenes adót fizető állampolgárai közül. ¹⁾ Ez tehát határozottan plutokratikus vonás; sőt ilyen még a második kamra tagjai választásánál alaptörvényileg dívó szavazatjog alapja is. A második kamra tagjait, vagyis az országos képviselőket (86), mindazon legalább 23 évet ért, polgári jogaik teljességét élvező állampolgárok jogosítványok választani, a kik az egyes kerületek gazdasági viszonyaihoz képest 20 forinttól egész 112 forintig fizetnek legalább is évi adót.

Az alkotmány revisióját ezen alaptörvény XI. fejezeté a következőkép szabályozza: Minden indítványnak, mely az alaptörvény módosítását czélozza, magában kell foglalnia már magát a czélba vett módosítvány szövegét is. Ha elfogadtatik, törvény alkottatik, a mely kijelenti, hogy helye van annak, miszerint az illető indítvány megfontolás tárgyát képezze (196). Ezen törvény kihirdetése után a kamarák föloszlattatnak. Az újonnan választott kamarák megvitatják azután az illető javaslatot, de csak az összes szavazatok kétharmadrészével fogadhatják el (197) — mint minimummal — az alaptörvény ezen javasolt módosítványát. Regenség idején az alaptörvény módosítása nem eszközölhető (198). Az országgyűlés által elfogadott s a király által szentesített módosítványok ünnepélyesen hirdettetnek ki és az alaptörvénybe cikkelyeztetnek.

Az olasz királyság »Statuto fondamentale«-ja alaptörvény ugyan, a mennyiben magában foglalja az olasz alkotmányjog főbb elveit: de nem rendszeres alkotmányjogi alaptörvény a szó szorosabb értelmében: mert nincs benne pro-

¹⁾ Grondwet, C. III., L. II., 78 : Brabant N. 1, Gueldern 2, Holland S. 7, Holland N. 6, Zeeland 2, Utrecht 2, Friesland 3, Overysse 3, Groningen 2, Drenth 1, Limburg 3.

visió, — valamint az 1876-diki spanyol »Constitucion«-ban sincs, — az alaptörvény revisiójáról. Ezért más alkalommal fogok értekezni úgy az olasz mint a spanyol alkotmányokról, külön cím alatt.

A görög királyságnak érvényben álló alaptörvénye 1864-ben, október 29-én fogadtatott el az 1863-ban választott alkotmányozó gyűlés által. Meglehetősen rendszeres szerkezet, tagadhatatlan. Az első fejezetben a vallásról szól; ez jellegző, valamint a bekezdés is »a szent, consubstantialis és oszthatatlan Szent Háromság nevében.«

Jellegző vonásai, hogy a 3. pont kimondja, miszerint sem nemesi címeket, sem egyéb címeket sem osztogatni, sem elismerni (érvényesnek elismerni) nem szabad. — A 24. pont szerint a képviselő kamrának nem áll jogában oly törvényhozási kezdeményezéssel élni, a mely a hivatalos fizetések, nyugdíjak szaporítását vagy személyes érdekek kielégítését vonja maga után. — A 44. pont nyíltan kimondja, hogy a királynak nincsenek egyéb jogai, hanem csak azok, a melyeket az alkotmány és a tüzetes törvények reá ruháznak. A 80. pont szerint a képviselőház által vád alá helyezett miniszterek fölött egy tüzetesen e célra egybehivandó magas bíróság ítél, a melynek elnöke a semmitőszék elnöke, birái pedig, számra 12-en, a semmitőszék összes birái, a másodfolyamondványi törvényszékek birái és az első folyamodványi törvényszékek elnökei közül sorsoltatnak ki a képviselőház elnöke által nyílt ülésben. Főnnevezett birák kineveztetésének azonban már a miniszterek vád alá helyezettése előtt kellendett megtörténnie.

Az államtanácsnak, a melynek föllállítását a VIII. fejezet elrendeli vala, az volt ez alaptörvény szerint a föladata, hogy előkészítse és megvizsgálja a törvényjavaslatokat (83). Minden törvényjavaslat, eredett legyen az akár a kormánytól (a királytól), akár a képviselőház kebeléből, előbb az államtanács által kellett megvizsgáltatnia és csakis az államtanács által tíz nap alatt elkészítendő véleményes jelentés alapján, illetőleg ennek meghallgatása után vétethetett a képviselőházban részleges tárgyalás alá, habár előbb a képviselőház annak alapelve fölött már leszavazni talált volna is. Az államtanácsosokat a király nevezte ki, tíz évre, és a 7000 drachmában

alaptörvényileg megszabott fizetésök mutatja, hogy mily magas állásnak tekintette ez alaptörvény az államtanácsosságot.

A modern görögök sehogy sem tudtak megbarátkozni az államtanáccsal és pár évvel később ez alaptörvény megalkotása után az államtanács egyszerűleg eltöröltetett.¹⁾ A 107-dik pont szerint a görög királyság alaptörvénye a maga egészében nem módosítható, hanem csakis egyes oly rendelkezéseiben, a melyek az alaptörvény szavai szerint nem sarkalatosak (nem alapvető természetűek), és ezek is csak tíz évvel ezen alaptörvény kihirdetése után. Ha két törvényhozás, mely egymásra következik, összes tagjai háromnegyedének szavazatával elhatározza egy vagy más szakasz revisióját: a kamra föloszlattatik, és egy új kamra hivatik egybe kétannyi képviselővel, mint a hány tag a rendes törvényhozásban ülni szokott, és ezen megerősült törvényhozás fog azután határozni az alaptörvény módosítványai fölött. A görög alaptörvény a tartományok, kerületek, községek tárgyában egyáltalán nem nyilatkozik; a 101. pontban kimondatik, hogy a contentiosus ügyekben a rendes bíróságok ítélnek. Rendszerességéből ezen alaptörvénynek levon az, hogy egynémely §-a tüzetesen Georgios király személyéhez kapcsolja oda a maga intézkedéseit (43).

Dániának 1848 óta többrendbeli alaptörvénye volt már (1849., 1855., 1863.). A jelenleg érvényben levő dán alaptörvény (1864.) rendszeres szerkezetű a szó komolyabb értelmében. Az 1. §. nem képviseleti, hanem »korlátolt« monarchiának nevezi az államformát; a 8-dik pont szerint, ha nem leendő trónörökös, akkor az országgyűlés — Rigsdag — fog királyt választani és a trónöröklést újból szabályozni. A III. Napoléon 1852-diki alkotmányára, illetőleg a nov. 7-diki senatus-consultum 5-dik pontjára emlékeztet ez, habár nem is a plebiscit alapján. — A 11-dik pont a királynak a »legfőbb hatalmat« vindikálja; a 13. pont azt mondja, hogy minden miniszter csak azért felelős, a mit alájegyez: némi tüntetés a cabinetsolidaritás ellen, legalább az elméletben. A 16. pont így hangzik: »Minden fontosabb állami ügynek az államta-

¹⁾ Már a görög alaptörvény 108. pontja előrelátta ezt, a mennyiben már az első rendes törvényhozásnak megadta a jogot, háromnegyed szavazattöbbséggel a VIII. fejezet fölött revisióba bocsátkozni. •

nácsban kell megvitattatnia«; (az államtanácsot az összes miniszterek a trónörökssel együtt alkotják a király elnöklete alatt, a 15. § szerint.)

»Ha a király akadályozva van személyesen elnökölni az államtanácsban, az ügyeket a minisztertanács elé utasíthatja. Ezen tanács az összes miniszterekből áll annak az elnöklete alatt, a kit a király tanácselnökké nevezett ki. Minden egyes miniszter tartozik jegyzőkönyvbe iktattatni az ő szavazatát és a határozatok szavazattöbbséggel hozatnak. A minisztertanács elnöke az ülések jegyzőkönyvét, melyet a miniszterek aláírnak, a király elé terjeszti, és a király a fölött határoz elsőbbben is csupán, vajjon óhajt-e döntőleg határozni a dolog érdemére nézve (a jegyzőkönyv alapján) avagy újból még az államtanácsban óhajtja-e (a saját elnöklete alatt, esetleg a trónörökös jelenlétében is), a kérdésben forgó tárgyakat behatóbb vita tárgyává tenni.« Az államtanácsot a király saját, a 11-dik pontban formulázott hatalmi körénél fogva még egy kinevezett államtanács-titkári állomással erősítette meg időközben; tehát oly állomással sáncolta azt körül a minisztertanácscsal szemben, a mely állomásról az alaptörvény nem tesz említést.

A dán alaptörvény mindkét kamrát — Landsthing és Folkething — egyaránt fölruházta a törvényhozási kezdeményezés jogával (44). A kamrák közül a Landsthing a felsőház; tagjai (66) közül 12-öt a király nevez ki, 7-et Koppenhága városa, 45-öt a vidéki és városi kerületek, 1-et Bornholm és 1-et a Faeroë szigetek Lagthingja választanak (34), még pedig nagyon bonyodalmas úton, az aránylagos választási rendszer — Forholdstalsvalg — szabályai szerint. Koppenhágában az összes ősválasztók minden 120-ra 1 másodfokú választót szabadon választanak. Ez az egyik választó-collegium. A másik választó-collegiumot azon másodfokú választók képezik, a kiket a megelőző évben legalább 2000 rixdalernyi, megadóztatott jövedelemmel birt választók választanak. E két collegium együtt választja Koppenhága számára a 7 felsőházi tagot (36). — A vidéki kerületekben minden egyes községben az ősválasztók által megválasztott egy-egy másodfokú választó, — a városokban pedig az összes ősválasztók által, a falusi községek

másodfokú választóinak felével egyenlő számban választott másodfokú választók választják a Landsthing tagjait, még pedig akként, hogy már magok ezen másodfokú választók is két collegiumban választatnak: az elsőbe az összes ősválasztók, a másodikba azok tartozván, a kik az előző évben legalább 1000 rixdalernyi megadóztatható jövedelemmel birtak, vagy legalább 70 rixdalernyi állami vagy községi adót fizettek a megelőző évben (37). A képviselőház — Folkething — tagjait általános szavazatjog alapján választják; jellegző, hogy csak 30 évet ért állampolgárok választók, képviselővé választható azonban már a 25 éves is (30—31). A királyi hatalom túlaradása elé azonban már az alaptörvény maga is vet gátokat: a 17-dik pont kimondja, hogy a királytól elveheti a törvényhozás a kinevezés jogát egy vagy más hivatalra nézve. A minisztereket vád alá helyezheti egyfelől a király (14), másfelől a képviselőház; a vád alá helyezett miniszterek fölött a Rigsret, vagyis az államtörvényszék ítél. Ezen államtörvényszék birái a legfőbb ítélőszék rendes birái és hasonló számmal mint a hányan ezek vannak, a felsőház — Landsthing — által tüzetesen e célra választott birák (68. 69). És ha a 25. pont szerint sürgős esetekben, a Rigsdag együtt nem léte alatt, föl is van jogosítva ideiglenes törvények kibocsátására, ezen ideiglenes törvények azonban csak úgy érvényesek, ha nem ütköznek az alaptörvény szellemébe, és a legközelebbi országgyűlés vagy ennek legközelebbi sessiója elé jóváhagyás végett mulhatlanul beterjesztendőek. Másfelől a 72. pont szerint a rendes bíróságok jogkörébe tartozik ítéletet hozni minden oly kérdésben, a mely egy vagy más hatóság jogkörének, illetékeségének határait illeti, habár az, ki ez ügyben sérelmét a bíróság elé viszi, köteles is előzetesen alávetni magát a hatóság illető rendeletének.

A hadsereg és a tengeri haderő minden tisztviselője esküt tesz az alkotmányra, a 17. pont szerint, valamint az összes államhivatalnokok is. — A bűnügyekben és a politikai vétségek fölött esküdtszék ítél (74). Jellegző vonásai a dán alaptörvénynek, egyfelől, miszerint eltörölte az a 92. pont által mindazon előjogot, melylyel eddigelé a törvény a nemességet, a címeket és rangokat fölruházta volt és megtiltja jövőre

bárminemű hűbér, majoratus vagy fideicommissum fölállítást, törvény alkotását rendelvén el egyúttal a létező majoratusok és fideicommissumoknak szabad tulajdonná átalakítása végett. A 84. pont szerint pedig bármely dán állampolgárnak joga van az állam anyagi támogatását, a törvény által ez ügyben reárártott kötelezettségek teljesítése mellett, igénybe venni az esetben, ha nem lenne különben képes a saját életét föntartani vagy a családját táplálni.

A 95. pont szerint az alaptörvény módosítását csak a bármely rendes vagy rendkívüli Rigsdagon megtehető indítványnak mindkét kamra általi elfogadása után, a Rigsdag föloszlatásával egybehívott új Rigsdag eszközölheti, föltéve, hogy a király hozzájárul szentesítésével. Egyszerű szavazattöbbség elégséges mindkét kamrában ugyancsak a 95. pont rendelete szerint. Ámde az alaptörvény módosítása Dániában még sem könnyű, mert az idézett 95. pont szerint a kormány az alaptörvény módosítására irányuló indítvány elfogadása után a kamarák föloszlatását és új Rigsdag egybehívását meg is tagadhatja: és ez esetben vitás kérdés támadhat, vajjon a legközelebbi október első hétfőjén, minden királyi egybehívás nélkül is, már a törvény erejénél, illetőleg tüzetes rendeleténél fogva (41) egybejövő Rigsdag illetékes leendő az alaptörvény revisióját illetőleg a főnméltatott 95. pont értelmében eljárni? ¹⁾

Szerbia alaptörvényéről, a melynek jellegző vonása egyfelől a nagy skupstina-intézménye, másfelől a teljes állampolgári jogegyenlőség, más alkalommal. Szintígy más alkalommal a rumén alaptörvényről.

Ezek a jellegzőbb vonásai az európai monarchiák rendszeres alaptörvényeinek, legalább tekintve a legfontosabb két alkotmányjogi mozzanatot: az államhatalom felelősségét, meg az államhatalom gyakorlására alkotmányyszerűleg hivatott állampolgári elemek társadalmi természetének kídomborodását. Az állampolgári jogegyenlőség úgy is mint törvény előtti egyen-

¹⁾ Grund-lov 1866. — Az előzményekre nézve hsl. ö. Baggesen, Den Danske Staat i Aaret 1865. — Petersen, Love og andre offentlige Kundgjorelser, vedkommende Landvaesenet i Kongeriget Danmark, Kjøbenhavn 1865. — Hsl. ö. Allen (1865.), Müller (1874.), Trap (1870.) meg Both (1870.) műveit.

lőség, úgy is mint közteherviselési egyenlőség ki van mondva valamennyi európai monarchia rendszeres alkotmányjogi alaptörvényében, sőt ki van mondva az alaptörvényekben az is, hogy minden egyes állampolgár bármely állami hivatalra alkalmaztathatik — már t. i. születési és vagyonfoki különbség nélkül — ha betölti azon föltételeket, a melyek a törvény értelmében az illető hivatal vagy megbízatás viselésére nézve egyéni, azaz szellemi és erkölcsi képesítvényekül föállítvák.

Ezen kereten belül azonban ez idő szerint mégis többé-kevésbé arisztokratikus, vagy plutokratikus vagy pedig demokratikus államformai árnyalatokra oszlanak az európai monarchiák, a szerint a mint alaptörvényeik többé-kevésbé előjogot biztosítanak a születésnek, vagyonfoknak, vagy mindkettőnek a törvényhozó hatalom alkatelemeinek egybeállításánál vagy pedig mellőznek minden előjogot.

A születési előjogra nézve az első kamra egybeállításának alaptörvényyszerű módozata a közvetlen kriterion.

A vagyonfokra nézve szintén az első kamra egybeállítása a közvetlen kriterion. Plutokratikus monarchiák első sorban ugyanis azok, a melyekben az első kamra tagjai a legtöbb adófizetők sorából választatnak. Ámde sem Dániában, sem Portugáliában, sem Norvégiában, sem Ruméniában nem áll az első kamra az alaptörvény rendelete folytán tisztán csakis a legnagyobb adófizetők közül mint ilyenekből: és mégis tagadhatatlan azon timokratikus, tehát a plutokratikus alapgondolattal rokon természetű vonás, a mely úgy az első, mint a második kamra egybeállítását jellegzi — egy többé-kevésbé magas vagy mérsékelt census alakjában. Ez értelemben tehát azt kell mondanunk, hogy a rendszeres alkotmányjogi alaptörvényvel bíró királyságok ¹⁾ közül:

¹⁾ Csak a királyságokra terjeszkedtem ki ezúttal a tér szűke miatt. Megjegyzem egyébként, hogy a német nagyhercezségek, hercezségek, fejedelemségek szintén arisztokratikus monarchiák. Luxemburg azonban demokratikus monarchia. Svédország plutokratikus monarchia; Ausztria arisztokratikus természetű, de plutokratikus vonással gyengéden árnyalt monarchia: de ezek közül egyik sem bírván egységes vagyis rendszeres alkotmányjogi alaptörvényvel, más alkalomból méltatandók. — Mindez alig van érintve az európai szakirodalom eddigi hangadó államformatani alkotmányjogi és állampolitikai compendiumaiban.

Arisztokratikus monarchiák, de nem tisztán, hanem bizonyos gyengéd plutokratikus árnyalattal — Poroszországon, Bajorországon kívül, a melyekről máskor szölok, — Szászország, Württemberg.

Plutokratikus monarchiák Németalföld, Belgium. Plutokratikus vonásokkal erősen árnyalt demokratikus monarchiák Ruménia (melyről tüzetesen más alkalommal), Dánia, Portugallia; plutokratikus vonással gyengéden árnyalt demokratikus monarchia Olaszország. Tisztán demokratikus monarchiák Görögország és Szerbia.

Tekintve az államhatalom vezénylő közegeinek felelősségét, abban valamennyi rendszeres alaptörvényű monarchia megegyezik egymással, hogy a parlamentarismust mint ilyet egyik sem mondja ki a maga alaptörvényében. A parlamentarismus elemeiből csak annyit találunk ezen alaptörvények szövegeiben, a mennyi a miniszteri felelősség és a budgetjog jogalapjául szolgálhat. Ez benne van, még pedig csaknem azonos szövegezéssel, valamennyi alaptörvényben. Nem találunk azonban még egyikben sem oly rendelkezést, minőt Magyarország 1848-diki törvénye foglal magában, a mely szerint »ő Felsőge a felelős minisztereket a miniszterelnök ajánlatára nevezi ki.« Csak Szerbia 1869-diki alaptörvénye közelíti még meg némileg ezen cabinet-solidaritás alapeszméjét, midőn a minisztereket nem csak egyenként, de együttleg is felelősekké teszi. Másfelől a porosz alaptörvény azon rendelkezése, mely szerint a minisztereket nem csak a képviselőház helyezheti vád alá, hanem a felsőház is, meg a dán alaptörvény azon rendelkezése, mely szerint a minisztereket nem csak a képviselőház, de a felsőház meg a király is vád alá helyezhetik: ezen rendelkezések képezik azon alkotmányjogi jellegzetességeket, a melyekben az európai monarchiák alaptörvényeinek szövege a parlamentarismus alap gondolatától aránylag még legmesszebb eltávolodik.

Egyébként az alkotmányos gyakorlatban sokkal nagyobbak és többoldalúak a különbsétek. Az alaptörvény szövegezése oly latitude-öket hagyott fenn az államélet számára, a melyeket minden egyes állam sajátlagos viszonyainak

tüzetes hatása alatt létrejött common law-val töltött ki az alkotmányos fejlődés.

Valóban, nem ezen alaptörvények rendelkezésein múlt, hanem csakis érintett viszonyokon, hogy Belgium, Portugalia, Görögország, Olaszország, Ruménia (és Spanyolország) jelenleg érvényben lévő alaptörvényeik kibocsátása óta folyton és tisztán parlamentaris monarchiák, Poroszország tisztán dualistikus monarchia, Bajorország majd csaknem még most is az, Württemberg, Szászország, Németalföld inkább parlamentaris, mint dualistikus monarchiák, Dániában pedig még mindig folyik a harc a két nagy államjogi áramlat között. Pedig Württembergben van egy egészen sajátos hatalomkörrel alaptörvényileg fölruházott titkos tanács, Németalföld és Dánia alaptörvényeit pedig oly záradékokkal igyekeztek körülzárni, hogy ne válhasson az alaptörvényeik által biztosított alkotmányosságból parlamentarismus. És mégis az válik belőle mind e három monarchiában: mert a népképviselőben nyilvánuló állampolgári erővel szemben az alaptörvény keretén belül a saját érdekében lévőknek kezdte a korona ereje tartani mindinkább és inkább a passiv magatartást. — Még Norvégiában is a parlamentarismus felé közeledett az alaptörvény által a hatalmak megosztására fektetett egészen sajátos alkotmányosság, a mennyiben 1884 óta jelen lehetnek a miniszterek a Storting nyilvános ülésein, és ott javaslataikat élő szóval védelmezhetik. Mondom, még Norvégiában is a parlamentarismus felé közeledett legújabbban az alaptörvény által biztosított alkotmányosság.

Sokat nem láttak előre az európai monarchiák alkotmányozásai, midőn ezen alaptörvényeket megalkották: az államtörvényszékről, a legfőbb közigazgatási bíróságról s egyáltalán a közigazgatási bíráskodásról, mint ilyenről, az illetékeségi bíróságról, az állami számszékről alig intézkedik ezen alaptörvények közül egy-kettő. Létrejöttek mégis mind ez intézmények azóta a rendszeres alaptörvényekkel bíró európai monarchiákban. Létrejöttek pedig a nélkül, hogy ezért alkotmánymódosítások történtek volna.

Csakis azon okból maradt el ez ügyekben az alaptörvények revisiója; mondom, csakis azért, mert az alaptörvény és a

szerves törvény közti különbséget nem tartották oly lényegesnek a gyakorlatban, mint az elméletben, és az alaptörvény által hagyott réseket szerves törvény alkotása által kitölteni, egyaránt megengedhetőnek tartották a törvényhozó testületek időleges párttöbbségei. Ez egyébként csak a mellett bizonyít, hogy az alaptörvények korántsem gyakorolnak oly kényszert, mely a különböző monarchiákban az államjogi fejlődés természetes voltát, szemben az egyre módosuló közélet követelményeivel, mesterkéltten és végleg megköthetné. Ha megkötik is ezen fejlődést egy-két országgyűlés mandatumának tartamára: ez korántsem jelenti még szükségkép a korszerű reformok késleltetését. 1814 óta, a midőn a jelenleg érvényben lévő alaptörvény legrégebbike létrejött, le egészen a mai napig nem is volt rá még egyetlen egy eset sem, hogy valóban korszerű, és a törvényhozó testület mindkét kamrájában többségre jutott korszerű reformtörekvést az alaptörvénynek mint ilyennek létele akadályozott volna meg az európai államokban. Szerkezeti, szövegezési hibák, hiányok okoztak ugyan itt-ott rövid ideig tartó bonyodalmat, pl. trónörökösödési, regensségi kérdésekben: ámde ily szerkezeti, szövegezési hibáktól, hiányoktól nem mentesek még szükségkép a rendes törvényhozási actusok sem; és így mindössze egy országgyűlés fölőszlatásából és egy újnak egybehívásából került többbe az alaptörvény említett szerkezeti, szövegezési hibáinak, hiányainak revisio útjání kijavítása, mint a mennyibe került volna ez szemben a rendes törvényekkel.

Másfelől azonban az alaptörvény nem csak a szélső radicalismus rohamos törekvéseivel szemben képez féket, de épp így nyújt biztosítékot a népérdeknek, hatalmi tényezők retrográd velleitásainak ellenében.

Valóban nem nehéz föladat bizonyos tekintetben sikerrel magasztalni az angol alkotmány történelmi fejlődésének előnyeit, a szárazföldi rendszeres alaptörvények rovására. Ámde gondoljuk meg, hogy Angliában az alkotmányfejlődés, egyes rövid ideig tartó hullámzásokat leszámítva, nagyjában véve már a XIII. század óta nemcsak folytonos, de folytonosan egészséges is volt, a mit bizonyára nem állíthatunk a szárazföldi monarchiákról ennyire örvendetes általánosságban.

Hol állana az alkotmányos szabadság ügye jelen napjainkban a szárazföldi monarchiákban, ha a hűbéri jogmaradványokon állott rendi monarchiák államéletéből — a francia forradalmak 1789-diki, részben 1830-diki és 1848-diki visszahatása alatt — nem alaptörvények, hanem csak egyszerű törvények alkotása által eszközöltetett volna mindezen szárazföldi államokban a rohamos átmenet a népképviseleti alapon álló monarchiába? Vajjon nem hangzott-e föl időről időre a legközelebb lefolyt két-három emberöltő folyamában sok tekintetben jogosult panasz megdőbbentő visszaesési áramlatok fölött az európai szárazföld mindazon államaiban, a melyekben egyfelől a militarismus, másfelől a középkori jogmaradványok letéteményesei, szövetkezve a választók nagy tömegeinek politikai éretlenségével, az állampolgári jogegyenlőség és az alkotmányos szabadság intézményeit csak a legujabb időben is majd nemzetközi, majd gazdasági válságok gyenge pillanataiban rombadöntésével vagy legalább is végzetterhes meghamisításával fenyegették? Láttuk, mi történt pár év előtt Belgiumban. A klerikális többség kormányra jutott és visszavetette a közoktatásügy haladását a legeljesztőbb mérvekben a rendes törvényhozás útján. Megengedte ezt az alaptörvény. De mi mindent dönthetett volna meg még a modern cultur- és jogállam biztosítékai közül, ha nem állt volna útjában ennek már az alaptörvény? — Ugyanez áll a német monarchiákra nézve.

A legjobb alaptörvény is egyébként csak védbástyája maradhat legfőlebb a cultur- s jogállamnak szemben a retrograd áramlatokkal meg a szélső radicalismussal: megtermékenyítő hatást, korszerűleg vezénylő hatást egy rendszeres alaptörvény a szerves törvényhozásra csak úgy gyakorolhat ma már, ha valóban korszerű reformeszméket bir képletbe állítani a jövő rendes törvényhozások számára, az államszervezet minden egyes fontosabb mozzanata irányában.

